

NAČELA KONZERVIRANJA

SMJERNICE I UPUTE

ZA ODRŽIVO UPRAVLJANJE POVIJESNIM OKOLIŠEM

ENGLISH HERITAGE

PREDGOVOR

Održivo upravljanje povijesnim okolišem ovisi o čvrstim načelima, o jasnim smjernicama i uputama zasnovanim na tim načelima, te o kvaliteti odluka koje proizlaze iz njihove dosljedne primjene. Potrebno nam je jasno, cjelovito filozofsko okvirno načelo o tome što konzerviranje znači na početku 21. stoljeća; te kako bi se, s obzirom na predstojeću reformu zakonodavstva i potrebu za bolje integriranom praksom, iskoristila suvremena pozitivna praksa na terenu.

Ova Načela, smjernice i upute za održivo upravljanje povijesnim okolišem razvijala su se kroz opsežne rasprave i savjetovanja unutar *English Heritage*-a te s kolegama iz sektora povijesnog okoliša i šire. Naš glavni cilj kod sastavljanja Načela, smjernica i uputa je povećati vjerodostojnost i dosljednost donesenih odluka i savjeta koje smo dobili od osoblja *English Heritage*-a te pojačati našu odgovornost postavljanjem okvirnog načela unutar kojega ćemo donositi sudove o radu u praksi. Naša će se uspješnost mjeriti i mjerom u kojoj ovaj dokument bude prihvaćen unutar sektora.

S vremenom, a u vezi s tim koliko će zakonodavna reforma poboljšati sposobnost sektora, nadamo se da će ovaj dokument pomoći da se stvori napredna okosnica za nošenje s promjenama u povijesnom okolišu te da će imati jasne ciljeve i biti održiv prilikom svoje primjene – konstruktivnog konzerviranja.

Lord Bruce-Lockhart

Predsjednik odbora *English Heritage*-a

Travanj 2008.

SADRŽAJ

PREGLED

Korištenje dokumenta

UVOD

Ciljevi

Nazivi i pojmovi

Odnos prema drugim dokumentima o smjernicama

Odnos sa suvremenim i predloženim zakonodavnim mjerama

NAČELA KONZERVIRANJA

1. načelo: Povijesni okoliš je zajedničko dobro
2. načelo: Svatko bi morao imati mogućnost sudjelovanja u održavanju povijesnog okoliša

3. načelo: Bitno je razumijevanje vrijednosti mjesta
4. načelo: Značajnim bi mjestima trebalo upravljati tako da se održe njihove vrijednosti
5. načelo: Odluke o promjenama moraju biti razumne, transparentne i dosljedne
6. načelo: Bitno je dokumentiranje i učenje iz odluka

RAZUMIJEVANJE VRIJEDNOSTI BAŠTINE

Preambula

Dokazna vrijednost

Povijesna vrijednost

Estetska vrijednost

Vrijednost za zajednicu

OCJENA VAŽNOSTI BAŠTINE

Preambula

Razumjeti suštinu (tkivo) mjesta i njegovog razvitka

Identificirati one koji ocjenjuju mjesto i njihove razloge za to

Povezivati identificirane baštinjene vrijednosti sa suštinom (tkivom) mjesta

Razmotriti relativnu važnost tih identificiranih vrijednosti

Razmotriti doprinose pridruženih predmeta i zbirki

Razmotriti doprinos okoline i konteksta

Usporediti mjesto s drugim mjestima sličnih vrijednosti

Artikulirati važnost mjesta

UPRAVLJANJE PROMJENAMA U ZNAČAJNIM MJESTIMA

Preambula

Ustanoviti ima li dovoljno informacija

Razmotriti učinke na autentičnost i cjelovitost

Uzeti u obzir održivost

Razmotriti moguću reverzibilnost promjena

Usporediti opcije i donijeti odluku

Ublažavati

Pratiti i ocjenjivati ishode

SMJERNICE ZA KONZERVIRANJE I STRATEGIJE *ENGLISH HERITAGE-A*

Preambula

Rutinsko upravljanje i održavanje

Periodična obnova

Popravci

Intervencija radi boljeg upoznavanja s prošlošću

Restauriranje

Novi radovi i prepravci

Povezivanje konzerviranja s drugim javnim interesima

Omogućavanje razvitka

ZAKLJUČAK

Primjena načela

DEFINICIJE

PREGLED

Korištenje dokumenta

1 Ovim dokumentom *English Heritage* uspostavlja logički pristup odlučivanju i davanju uputa za sve vidove povijesnog okoliša Engleske. To će pomoći da se osigura dosljednost u obnašanju naše uloge kao Vladinog statutarnog savjetnika za povijesni okoliš.

2 Kao što je u **Uvodu** objašnjeno (str. 5-8) izbjegavali smo služiti se terminologijom sada važećih baštinskih oznaka. Umjesto toga usvojili smo naziv «mjesto» za svaki dio povijesnog okoliša za koji se uvidi da posjeduje zasebni identitet.

3 Načela konzerviranja (str. 8-10) pružaju cjeloviti okvir za održivo upravljanje povijesnim okolišem pod šest naslova:

- 1.načelo: Povijesni okoliš je zajedničko dobro
- 2.načelo: Svatko bio morao imati mogućnost sudjelovanja u održavanju povijesnog okoliša
- 3.načelo: Ključno je razumijevanje vrijednosti mjesta
- 4.načelo: Značajnim bi mjestima trebalo upravljati tako da se održi njihova vrijednost
- 5.načelo: Odluke o promjenama moraju biti razumne, transparentne i dosljedne
- 6.načelo: Bitno je dokumentiranje odluka i učenje iz njih

4 Konzerviranje definiramo (prema Načelu 4.2) kao postupak upravljanja promjenama u značajnim mjestima unutar njihovog okoliša na načine koji će najbolje održati njihove naslijeđene vrijednosti, a istodobno i prepoznavanje prilika da se otkriju i pojačaju te vrijednosti u sadašnjosti i za buduća pokoljenja.

5 Razumijevanje vrijednosti (str. 27-32) opisuje raspon *baštinskih vrijednosti* koje se mogu pridodati mjestima, a koje spadaju u četiri skupine. To su:

- Dokazna vrijednost: mogućnosti nekog mjesta da pruži dokaze o prošloj ljudskoj djelatnosti.
- Povijesna vrijednost: način na koji se ljudi iz prošlosti, prošli događaji i vidovi života mogu preko tog mjesta povezati sa sadašnjošću – oni mogu bili ili ilustrativni ili asocijativni.
- Estetska vrijednost: načini na koje ljudi dobivaju senzoričke ili intelektualne poticaje iz nekog mjesta.
- Vrijednost za zajednicu: značenja nekog mjesta za ljude koji su s njim povezani ili za koje se ono pojavljuje u njihovom kolektivnom doživljaju ili sjećanju.

6 Ocjena važnosti baštine (str. 35-40) izlaže postupak za *ocjenjivanje baštinske vrijednosti* nekog mjesta:

- Razumijevanje suštine (tkiva) mjesta i njegovog razvitka
- Identificiranje onih koji ocjenjuju mjesto i njihovih razloga za to
- Povezivanje identificirane baštinske vrijednosti sa suštinom (tkivom) mjesta
- Razmatranje relativne važnosti tih identificiranih vrijednosti
- Razmatranje doprinosa pridruženih predmeta i zbirki
- Razmatranje doprinosa okoline i konteksta
- Usporedba mjesta s drugim mjestima sličnih vrijednosti
- Artikuliranje važnosti mjesta

7 **Upravljanje promjenama u značajnim mjestima** (str. 43-48) objašnjava kako primijeniti *Načela* u **donošenju odluka** o promjenama u značajnim mjestima tako što će se:

- Ustanoviti ima li dovoljno informacija
- Razmotriti učinke na autentičnost i cjelovitost
- Uzeti u obzir održivost
- Razmotriti moguću reverzibilnost promjena
- Usporediti opcije i donijeti odluku
- Ublažavati
- Pratiti i ocjenjivati ishod

8 **Smjernice i upute za konzerviranje** *English Heritage*-a (stranice 51-63), niz smjernica koje su specifične za neke vrste radnji a iza kojih slijede Upute za njihovo tumačenje. Iako su neke smjernice usko povezane s pojedinim načelima, važno je da se one tumače u kontekstu načela u cjelini. Te smjernice kojih će se *English Heritage* pridržavati su:

9 Konzerviranje značajnih mjesta temelji se na **odgovarajućoj praksi upravljanja i održavanja**.

10 Poželjna je **Periodična obnova** elemenata značajnog mjesta koja je namijenjena ili svojstvena njegovom nacrtu, osim u slučaju da nanosi naslijeđenim vrijednostima štetu koja se ne može s vremenom popraviti.

11 **Popravci** neophodni da se održe naslijeđene vrijednosti značajnog mjesta poželjni su ako:

- a. postoji dovoljno informacija da se cjelovito shvati učinak prijedloga na važnost mjesta;
- b. iako se dugoročne posljedice prijedloga mogu, kako nas iskustvo uči, pokazati dobrobitnima, ili ako su prijedlozi zacrtani tako da ne prejudiciraju alternativna rješenja u budućnosti;
- c. ako su prijedlozi tako smišljeni da izbjegavaju ili svode na minimum štetu koju bi radnje nužne za održanje pojedine baštinske vrijednosti mogle dovesti u pitanje.

12 Intervencije na značajnim mjestima kojima je cilj prvenstveno povećati znanje o prošlosti a koje uključuju materijalni gubitak dokaznih vrijednosti, u normalnim bi okolnostima trebale biti prihvatljive ako:

- a. očuvanje *in situ* nije izvedivo;
- b. ako se pokaže da se potencijalno povećanje znanja
  - ne može postići nerazornim tehnikama, te
  - nije vjerojatno da se mogu koristiti na nekom drugome mjestu čije je uništenje neizbježno, te da se
  - može predvidjeti da je dobitak izrazito veći od gubitka primarnih resursa.

Ove se mjere najčešće primjenjuju na istraživanje iskopa.

13 Restauriranje značajnog mjesta trebalo bi biti prihvatljivo ako sljedeći kriteriji budu zadovoljeni:

- a. baštinska vrijednost elemenata koji će biti restaurirani treba izrazito prevagnuti nad vrijednošću onog što će biti izgubljeno;
- b. predloženi radovi trebaju biti opravdani snažnim dokazima o evoluciji tog mjesta te izvedeni u skladu s tim dokazima;
- c. oblik sadašnjeg stanja mjesta nije rezultat nekog povijesno značajnog događaja;
- d. predloženi radovi moraju poštovati ranije oblike mjesta;
- e. trebaju postojati mogućnosti održavanja onoga što se predlaže za restauriranje;

14 Novi radovi ili izmjene značajnog mjesta trebali bi biti prihvatljivi:

- a. ako postoji dovoljna informiranost o mjestu tako da se može potpuno shvatiti utjecaj prijedloga na njegovu važnost;
- b. ako su identificirane vrijednosti baština na koje bi se moglo djelovati
- c. ako te vrijednosti ne budu materijalno oštećene te ako tamo gdje je to moguće budu pojačane ili više otkrivene;
- d. ako intervencije teže kvalitetnom nacrtu i izvedbi koji se mogu poštovati i sada i u budućnosti;
- e. ako se na osnovu iskustva može predvidjeti da će dugoročne posljedice intervencija biti povoljne te tako projektirane da ne onemoguće druge opcije u budućnosti;

15 Predložene promjene koje bi **oštetile naslijeđene vrijednosti značajnog mjesta** su neprihvatljive osim ako:

- a. su promjene očito neophodne bilo zato da mjesto postane ekonomski održivo bilo da odgovore imperativnom javnom cilju ili potrebi;
- b. ne postoji razumno izvediv alternativni način da se to učini bez nanošenja štete;
- c. je šteta svedena na najmanju moguću mjeru u skladu s postizanjem cilja;
- d. je pokazano da je predviđena javna dobrobit veća od neizbježne štete vrijednostima mjesta s obzirom na
  - njegovu relativnu važnost;
  - utjecaj na tu važnost
  - korist samome mjestu ili široj zajednici ili društvu u cjelini.

16 **Omogućavanje rasta** kako bi se osigurala budućnost značajnog mjesta trebalo bi biti neprihvatljivo osim ako:

- a. ono neće materijalno oštetiti baštinjeno mjesto ili njegovo okruženje;
- b. izbjegava štetno fragmentiranje upravljanja vrijednostima mjesta;
- c. osigura dugoročnu budućnost mjesta, a tamo gdje je to primjenjivo i njegovo trajno korištenje u dobre svrhe;
- d. pomaže riješiti probleme koji nastaju zbog unutarnjih potreba mjesta a ne zbog okolnosti u kojima se nalazi sadašnji vlasnik ili zbog kupovne cijene koja je plaćena;
- e. dovoljna financijska pomoć ne pritječe iz nekog drugog izvora;
- f. se dokaže da je količina rasta nužni minimum koji osigurava budućnost mjesta te da njezin oblik svodi na najmanju mjeru štetu za druge javne interese;
- g. javna korist osiguravanja budućnosti naslijeđenog dobra time što omogućava razvitak koji izrazito prevaže nad opasnošću kršenja drugih javnih mjera.

17 Zaključujemo općom izjavom o **Primjeni načela** (strana 67) koja upućuju da vrijednostima kulturne i prirodne baštine važnih mjesta, uključujući ona koja se odražavaju u oznakama krajolika, treba upravljati usporedno, njegujući prisne radne odnose između interesa kulturne i prirodne baštine. Na koncu nudimo niz ključnih **Definicija** (strane 71-72)

UVOD

Ciljevi

18. Povijesni okoliš je bitan dio engleskog kulturnog baština i osjećaja identiteta te stoga predstavlja dobro koje treba sačuvati u korist sadašnje i budućih generacija. Cilj ovog dokumenta *English Heritage*-a je utvrditi logičan pristup donošenju odluka i dati upute za sve vidove povijesnog okoliša a isto tako uskladiti svoju zaštitu s ekonomskim i društvenim željama ljudi koji u njemu žive.

19 Prvenstvena namjena *Načela, smjernica i uputa za konzerviranje* je pomoći nam da osiguramo dosljednost pristupa pri obnašanju naše uloge kao Vladinog statutarnog savjetnika za povijesni okoliš Engleske. Oni su posebna pomoć kod suočavanja s izazovima moderniziranja zaštite baština predlaganjem integralnog pristupa čvrstom okvirnom sustavu zaštite okoliša koji je predložen u *White Paper Zaštiti baština za 21. stoljeće* (ožujak 2007), ali njihova primjena ne ovisi o tom dokumentu.

20 *Načela* će uputiti u pristup *English Heritage*-a u upravljanje povijesnim okolišem kao cjelinom uključujući angažiranje zajednice, te u učenje i pristup o kojima se govori u 2. načelu. *Smjernice i upute* će voditi naše osoblje u obnašanju naše uloge u primjeni *Načela* na procese razvitka i u upravljanju povijesnim mjestima koja su u našoj skrbi. Nadamo se, dakako, da će poput svih smjernica *English Heritage*-a i njih čitati i koristiti mjesne vlasti, posjednici imanja, investitori u graditeljstvo i njihovi savjetnici. S vremenom će *Načela, smjernice i upute* dobiti daljnje, razrađenije upute o posebnim vrstama prijedloga ili mjesta, njihovoj primjeni na pojedine vrste prijedloga ili mjesta, s tim da će sadašnje upute *English Heritage*-a posebno uzimati u obzir prilikom ažuriranja.

Pojmovi i nazivi

21 Praksa priznavanja, formalne zaštite i konzerviranja pojedinih vidova povijesnog okoliša razvijala se paralelnim putovima, a izvodile su ih različite stručne discipline. Nedostatak zajedničke terminologije «visoke razine» bila je prepreka artikuliranju zajedničkih načela koja bi poslužila razvijanju integriranijeg pristupa. Stoga smo namjerno izbjegavali specijaliziranu terminologiju suvremenog prava i javne politike koja bi se odnosila na označavanje baštine, na primjer «građevina unesena u popis» ili «registrirani spomenik». Koristimo riječ «mjesto» za bilo koji dio povijesnog okoliša, uključujući podzemlje ili podmorje, kojemu ljudi uočavaju izraziti identitet iako se priznaje da ne postoji idealni naziv koji bi uključio sve, od brodoloma do krajolika.

22 Naziv «mjesto» premašuje fizičku formu te uključuje sve karakteristike koje mogu pridonijeti «osjećaju mjesta». Uključuje ideju da se mjesta bilo koje veličine, od stupića do zgrade, povijesnog područja, grada ili regije moraju shvatiti i kojima se mora upravljati na različitim razinama za različite svrhe; te da neka geografska lokacija može biti dio nekolicine «mjesta» koja se preklapaju a koja su definirana različitim obilježjima. Isto smo tako nategnuli pojam «tkiva» koji se obično koristi za opisivanje materijala iz kojeg se gradi zgrada, pa se sada odnosi na cijelu materijalnu suštinu mjesta, uključujući geologiju, arheološka nalazišta, strukture i zgrade, te floru koja raste u njima i na njima. «Oznaka» uključuje formalno priznavanje naslijeđene vrijednosti, u što spada registracija, unošenje u popis, planiranje i natpis.

23 Naš pristup anticipira predloženu konsolidaciju zaštite kulturne baštine a, što je još važnije, izbjegava sugestiju da se *Načela* bave samo mjestima iznad određenog praga važnosti potrebne za formalno međunarodno, narodno i lokalno označavanje. I više od označavanja (imenovanja) baštine, u širem kontekstu upravljanja okolišem i prostornog planiranja, razumijevanje baštinske vrijednosti koje neko mjesto može imati za svoje vlasnike, interes mjesne zajednice i šire zajednice treba smatrati temeljem za donošenje opravdanih odluka o njegovoj budućnosti.

24 Održivi razvitak nekog mjesta započinje shvaćanjem i definiranjem kako, zašto i do koje mjere ono posjeduje vrijednosti kulturnog i prirodnog baštine, to jest od njegove važnosti. Kako bi prenijeli taj osjećaj važnosti na svakoga koga se to mjesto

tiče, a posebno na ljude čije bi radnje mogle na njega djelovati, bitno je da u svom djelovanju svi budu svjesni tih vrijednosti baštine. Jedino kroz razumijevanje važnosti nekog mjesta moguće je ocijeniti koliko su ta obilježja koja ljudi cijene podložna oštećenju i potpunom uništenju. To bi razumijevanje trebalo tvoriti temelj za razvitak i za primjenu strategija upravljanja (uključujući održavanje, cikličko obnavljanje i popravke) kojima će se najbolje očuvati naslijeđene vrijednosti mjesta i njegove okoline. Svaka odluka o konzerviranju trebala bi biti temeljena na shvaćanju njezinog mogućeg utjecaja na važnost tkiva i na druge vidove dotičnog mjesta.

25 Naša definicija konzerviranja uključuje cilj održanja baštinjenih vrijednosti. U upravljanju mjestima koja imaju baštinjenu vrijednost «sačuvati», pa čak i njegova utvrđena pravna definicija «ne nauditi» samo je jedan vid onog što je potrebno da se održe te vrijednosti. Koncept zaštićenog područja sa svojim zahtjevom da se «sačuva ili poveća» također priznaje da često postoji mogućnost promjene na bolje kako bi se otkrila i pojačala vrijednost. «Održati» uključuje oba vida do one mjere do koje vrijednosti mjesta to omogućuju. Promjena nudi mogućnost povećanja i dodavanja vrijednosti mjestima kao i stvaranja potrebe da se zaštite utvrđene vrijednosti baštine. Upravo će ona sredstva kojima svaki naraštaj želi obogatiti svoj povijesni okoliš unijeti promjene koje će budući naraštaji cijiniti.

Odnosi prema drugim dokumentima o smjernicama

26 Planirana izjava o smjernicama I *Održivi razvitak* (2005) uključuje eksplicitni cilj «zaštite i poboljšanja prirodnog i povijesnog okoliša»¹. U tim *Načelima, smjernicama i uputama* dajemo detaljne upute o održanju povijesnog okoliša u okviru utvrđene vladine politike. Dokument posebno izdvaja iz PPG-a bilješku 15 o *Planiranju i povijesno vrijednom okolišu* (1994) i iz PPG 16 o *Arheologiji i planiranju* (1990) ona opća načela koja su primjenjiva na povijesni okoliš u cjelini. Također nudi okvir unutar kojega bi trebalo primijeniti druge sadašnje smjernice i upute *English Heritage*-a. *Smjernice* i upute bit će ažurirane kako bi odrazile novu legislativu o baštini i mjere vlade kad budu objavljene, te nova iskustva iz prakse.

27 Na međunarodnoj razini², *Načela* su odraz mnogih postavki *Konvencije o svjetskoj baštini* i njezinog pozivanja da se prirodnoj i kulturnoj baštini dodijeli uloga u životu zajednica. *Načela* su u skladu s *Granadskom konvencijom* o zaštiti kulturne baštine i s *Konvencijom iz Vallette* o zaštiti arhitektonske baštine koje je obje ratificiralo Ujedinjeno Kraljevstvo. *Europska konvencija o krajoliku*, koju je sada također ratificiralo Ujedinjeno Kraljevstvo, bila je utjecajna, što uvelike zahvaljuje i svojoj definiciji krajolika kao «područja kako ga ljudi percipiraju» i svom odnosu prema potrebi da se u tom postupku uzme u obzir očuvanje kulturnih vrijednosti prilikom upravljanja svim krajolicima, kao i važnost uključivanja javnosti u tu skrb.

28 White paper («Bijeli dokument») *Zaštita baštine za 21. stoljeće* (ožujak 2007) predložio je jedan nacionalni *Registar povijesnih zgrada i terena koji su od posebnog arhitektonskog, povijesnog i arheološkog interesa* koji će uključivati sva ona mjesta što se sada nalaze na statutarnom popisu zgrada od posebnog arhitektonskog ili povijesnog interesa te plan dokumenata, ne-statutarne registre povijesnih parkova i

---

¹ Vidi paragrafe 5, 17-18

² Konvencija koja se odnosi na zaštitu svjetske kulturne i prirodne baštine (UNESCO), 1972)
Konvencija za zaštitu arhitektonske baštine Europe (Granada: Vijeće Europe, 1985, ETS 121)
Europska konvencija za zaštitu arheološke baštine (Valletta: Vijeće Europe, 1992., ETS 143)
Europska konvencija za krajolik (Firenca: Vijeće Europe, 2000., ETS 176)

vrtova kao i bojnih polja te Mjesta svjetske baštine (ali ona imaju međunarodne oznake). «Povijesno dobro» je predložena kratica za registrirana mjesta ali će pomorska «povijesna mjesta» ostati izvan tog sustava. Zaštićena područja će, uz ne-statutarne lokalne oznake, i dalje biti označavana na lokalnoj razini, a dobrim dijelom arheoloških dobara upravljat će se pomoću smjernica a ne putem označavanja.

29 U predloženom novom nacionalnom sustavu zaštite kulturne baštine «razlozi za označavanje» će utvrditi zašto je svako «povijesno dobro» iznad praga za označavanje zbog svog «arhitektonskog, povijesnog ili arheološkog interesa». Temelj za označavanje će se nužno svoditi na posebne vrijednosti pod tim naslovima, a bit će izravno povezan s objavljenim kriterijima izbora. Statutarna osnova označavanja će, međutim, biti dovoljno široka da obuhvati cijeli raspon vrijednosti koje *Načela* identificiraju kao poželjna da se uzmu u obzir prilikom upravljanja značajnim mjestima.

Procjena utjecaja na ravnopravnost

Od javnih tijela zakon traži da osiguraju da njihovi planovi, smjernice i djelatnosti ne diskriminiraju skupinu zaštićenih zakonom o ravnopravnosti. Upravo odgovornost tih javnih tijela kojima mi nudimo savjete da osiguraju vođenje svih relevantnih Procjena učinka ravnopravnosti koje se mogu tražiti kod primjene savjeta *English Heritage*-a.

NAČELA KONZERVIRANJA

1 Povijesni okoliš je zajedničko dobro

1.1 Naš okoliš sadrži jedinstveni i dinamički pečat ljudske djelatnosti. Oblikovali su ga ljudi koji su reagirali na taj naslijeđeni okoliš, pa on uključuje želje, vještine i ulaganja uzastopnih naraštaja.

1.2 Ljudi vrednuju taj povijesni okoliš kao dio svoje kulturne i prirodne baštine. On odražava znanje, vjerovanja i tradicije različitih zajednica. On daje posebnost, važnost i kvalitetu mjestima u kojima živimo, te nam pruža osjećaj kontinuiteta i daje temelj identiteta. To je društveno i gospodarsko dobro te izvor znanja i uživanja.

1.3. Svaka generacija bi stoga trebala održavati i oblikovati povijesni okoliš na način da omogući ljudima da ga upotrebljavaju, uživaju i koriste a da istodobno ne ugrožavaju mogućnost da i naredni naraštaji imaju tu istu priliku.

1.4 Vrijednosti baštine predstavljaju javni interes za ta mjesta, bez obzira na vlasništvo. Korištenje zakona i javnih mjera u svrhu zaštite javnog interesa opravdano je u ime zaštite tog javnog interesa.

1.5 Savjeti i pomoć morali bi stizati iz javnih izvora kako bi pomogli vlasnicima da održe vlasništvo kojim gospodare.

2 Svi bi trebali sudjelovati u očuvanju povijesnog okoliša

2.1 Svi bi trebali imati mogućnost da pridonesu znanju o vrijednosti mjesta te da sudjeluju u odlukama o njihovoj budućnosti sredstvima koja su dostupna, cjelovita i temeljena na obaviještenosti.

2.2 Znanje je bitno za očuvanje povijesnog okoliša. Ono pojačava svjesnost i razumijevanje ljudi o njihovoj baštini, uključujući i razlike u načinu na koji različite generacije i zajednice percipiraju te vrijednosti. Ono potiče obaviješteno i djelatno sudjelovanje u brizi za povijesni okoliš.

2.3. Stručnjaci bi trebali koristiti svoje znanje i vještine kako bi pomogli drugima i potaknuli ih da upoznaju, cijene i skrbe za povijesni okoliš. Oni igraju bitnu ulogu u

prepoznavanju, komuniciranju i očuvanju utvrđenih vrijednosti mjesta te artikuliranju vrijednosti koje tim mjestima pripisuju.

2.4. Ključno je razvijati, održavati i prosljeđivati specijalističko znanje i vještine neophodne za očuvanje povijesnog okoliša.

3 Bitno je razumijevanje vrijednosti mjesta

3.1. Mjestom se može smatrati svaki dio povijesnog okoliša koji ima izrazit identitet u percepciji ljudi.

3.2. Važnost nekog mjesta uključuje sve one različite kulturne i prirodne naslijeđene vrijednosti koje ljudi s njim povezuju i koje ih navode da na njih reagiraju. Te vrijednosti imaju tendenciju da s vremenom povećavaju svoju snagu i složenost kako razumijevanje za njih raste i kako se razvija percepcija ljudi o nekom mjestu.

3.3. Kako bi se identificirala važnost nekog mjesta potrebno je u prvom redu razumjeti njegovu suštinu (njegovo tkivo) te kako se ono i zašto mijenjalo tijekom vremena, a zatim uzeti u obzir:

- tko cijeni to mjesto i zašto
- kako se te vrijednosti odnose prema njegovoj suštini
- njihovu relativnu važnost
- pridonose li tome pridruženi predmeti
- doprinos okoline i konteksta mjesta
- kako to mjesto stoji u usporedbi s drugim mjestima sličnih vrijednosti

3.4. Razumijevanje i artikuliranje vrijednosti i značaja nekog mjesta potrebno je kako bi odluke o njegovoj budućnosti bile zasnovane na obaviještenosti. Stupanj važnosti određuje koja je zaštita, uključujući i statutarnu oznaku, prema zakonu i smjernicama prikladna, ako je uopće potrebna.

4 Značajnim bi mjestima trebalo upravljati tako da se sačuvaju njihove vrijednosti

4.1. Promjene u povijesnom okolišu su neizbježne, bilo da su prouzročene prirodnim procesima, korištenjem ili da su im uzrok ljudi koji reagiraju na društveni, gospodarski i tehnološki napredak.

4.2. Konzerviranje je proces upravljanja promjenama na način da se najbolje sačuva njegova naslijeđena vrijednost, a da se istodobno prepoznaju prilike za otkrivanje i povećanje njegove vrijednosti za sadašnji i za buduće naraštaje.

4.3. Konzerviranje se postiže ako svi kojih se to tiče upravljaju nekim značajnim mjestom uz zajedničko razumijevanje njegove važnosti koje koriste kako bi:

- prosudili koliko su njegove naslijeđene vrijednosti osjetljive na promjene
- djelovali i nametnuli prisile potrebne za očuvanje, otkrivanje i povećanje tih vrijednosti
- posredovali između opcija konzerviranja u slučaju da radnje oko očuvanja određene vrijednosti baštine dođu u sukob s radnjama koje podržavaju neku drugu opciju
- osigurali da mjesto zadrži svoju autentičnost – one attribute koji istinski odražavaju i utjelovljuju vrijednosti baštine koje mu se pripisuju

4.4. Radnje koje se poduzimaju da se pobiju štetni učinci prirodnih promjena ili da se svede na najmanju mjeru opasnost od katastrofe, trebale bi biti poduzete na vrijeme, trebale bi biti razmjerne ozbiljnosti i vjerojatnosti nastanka identificiranih posljedica a trebale bi biti i održive.

4.5 Intervencija se može opravdati ako povećava poimanje prošlosti, otkriva ili povećava posebne vrijednosti nekog mjesta ili ako je neophodna da se te vrijednosti očuvaju za buduće naraštaje, te samo onda ako je šteta sasvim sigurno veća od koristi.

4.6 Novi bi zahvati trebali težiti kvaliteti nacrtu i izvedbe koji će biti vrednovani kako sada tako i u budućnosti. To uključuje, ali i ne isključuje, rad na tradicionalni ili novi način, a zahtijeva poštovanje važnosti mjesta i njegove okoline.

5 Odluke o promjenama moraju biti razumne, transparentne i dosljedne

5.1 Odluke o promjenama u povijesnom okolišu zahtijevaju primjenu stručnosti, iskustva i prosudbe onih koji daju savjete i donose odluke u dosljednom, transparentnom javnom postupku provođenja javnih smjernica.

5.2 Raspon i dubina razumijevanja, procjene i angažiranja javnosti trebali bi biti dovoljni da se može shvatiti i opravdati odluka koju treba donijeti, a da se istodobno bude učinkovit u korištenju resursa.

5.3 Moguće sukobe između očuvanja važnosti mjesta i drugih značajnih javnih interesa treba svesti na najmanju mjeru iznalaženjem najmanje štetnih načina da se pomire ti interesi.

5.4 Ako se sukob ne može izbjeći, značaj koji se u donošenju odluka pridaje naslijeđenim vrijednostima trebao bi biti proporcionalan važnosti mjesta i utjecaju predloženih promjena na tu važnost.

6 Bitno je dokumentiranje i učenje iz odluka.

6.1. Dokumentiranje opravdanosti odluka i radnji koje iz njih slijede ključno je za očuvanje cjelovite slike o onom što se zbivalo sa značajnim mjestom i za razumijevanje kako i zašto je njegova važnost možda pretrpjela izmjene.

6.2 Upravitelji značajnih mjesta trebali bi pratiti i redovito procjenjivati učinke promjena i reakcije na njih, te koristiti rezultate u budućim odlukama. I javne bi institucije trebale pratiti i reagirati na učinke svojih smjernica i programa na povijesni okoliš.

6.3 U slučaju da dio ili cijelo značajno mjesto bude izgubljeno, bilo kao posljedica službenih odluka ili neizbježnih prirodnih procesa, trebali bismo iskoristiti njegove mogućnosti pružanja informacija. To uključuje istraživanje i analizu iz kojih bi slijedilo pohranjivanje i objavljivanje rezultata na onoj razini koja odgovara njegovoj važnosti.

6.4 Tamo gdje je takav gubitak izravna posljedica ljudske intervencije, trošak ovog rada trebali bi snositi oni koji od te promjene imaju koristi ili oni čija je uloga poticati takve promjene u javom interesu.

RAZUMIJEVANJE VRIJEDNOSTI BAŠTINE

Preambula

30 Ima mnogo razloga zbog kojih ljudi mogu cijeniti neko mjesto, pored razloga korisnosti i osobne povezanosti s njime: osebujna arhitektura ili krajolik, priča koju ono pripovijeda o prošlosti, njegova povezanost sa značajnim ljudima ili događajima, konfiguracija tla, flora i fauna, zato što ga smatraju divnim, zastrašujućim ili

nadahnujućim, ili pak zato što ima ulogu središta neke zajednice. To su primjeri vrijednosti baštine u povijesnom okruženju u kojem ljudi žele uživati i očuvati ga za dobrobit sadašnjih i budućih naraštaja na svim razinama od poznatih lokalnih prizora³ do nacionalno i internacionalno značajnih mjesta.

31 Mnoge vrijednosti baštine priznate su zakonskim identificiranjem i reguliranjem mjesta gdje se nalazi neka posebna vrijednost, kao na primjer ona čija je «arhitektonska ili povijesna zanimljivost» ili pak «znanstvena zanimljivost» procijenjena iznimnom, to jest iznad definiranog praga važnosti. Označavanje nužno zahtijeva procjenu važnosti baštine nekog mjesta: ali odluke o upravljanju njime dan za danom trebale bi voditi računa o svim vrijednostima koje pridonose njegovoj važnosti. Štoviše, važnost nekog mjesta trebala bi utjecati na odluke o njegovoj budućnosti bez obzira posjeduje li ono zakonsku oznaku ili ne.

32 Većina mjesta s vrijednošću baštine koriste se ili se mogu koristiti za neku praktičnu svrhu s tim da se raspon njihove baštinske vrijednosti proteže od uzajamne potpore (kad prirodno korištenje opravdava odgovarajuće održavanje) do konflikta. Mjesta koja imaju baštinjenu vrijednost mogu pružiti širu društvenu i gospodarsku korist, na primjer biti izvor edukacije ili rekreacije ili pak promicatelj turizma ili privrednog ulaganja, ali na tu njihovu sposobnost djeluju vanjski čimbenici kao na primjer pristupačnost mjesta. Korisnost i tržišna vrijednost te instrumentalna vrijednost razlikuju se od baštinske vrijednosti po svojoj prirodi i po svojim učincima.

33 Svrha ovog odsječka je poticanje cjelovitog shvaćanja raspona međupovezanih vrijednosti baštine koje se mogu pripisati nekom mjestu. Razine visokih vrijednosti u rasponu su od dokaznih koje ovise o naslijeđenoj suštini (tkivu) mjesta, pa preko povijesnih i estetskih do vrijednosti za zajednicu koje proističu iz identificiranja ljudi s dotičnim mjestom.

34 Neke vrijednosti možemo tumačiti naprosto kao spontanu reakciju koja je ipak pod utjecajem kulture: ali doživljaj ljudi izloženih svim vrijednostima baštine povećat će se stjecanjem posebnih znanja o tom mjestu.

Dokazna vrijednost

35 Dokazna vrijednost odnosi se na mogućnost nekog mjesta da pruži svjedočanstvo o prošlim ljudskim djelatnostima.

36 Materijalni ostaci ljudske djelatnosti u prošlosti prvobitni je izvor svjedočanstva o tkivu i evoluciji mjesta te o narodima i kulturama koje su ih stvorile. Ti su ostaci dio zabilježbe o prošlosti koja započinje tragovima najranijeg čovjeka te se nastavlja i povremeno biva uništavana. Njihova dokazna vrijednost je proporcionalna njihovoj mogućnosti da pridonese našem razumijevanju prošlosti.

37 U odsutnosti pisanih zabilježbi materijalni tragovi, posebno arheološka nalazišta, tvore jedini izvor dokaza o dalekoj prošlosti. Stoga je starost snažan pokazatelj relativne dokazne vrijednosti, iako nije najvažniji budući da su materijalni ostaci primarni izvor svjedočanstva o slabo dokumentiranim vidovima bilo kojeg razdoblja. Geologija, konfiguracija tla, vrste i njihova staništa isto tako imaju vrijednost kao izvori informacija o evoluciji planeta i života na njemu.

38 Dokaznu vrijednost nalazimo u stvarnim ostacima ili u genetskim linijama koje su naslijeđene iz prošlosti. Sposobnost shvaćanja i tumačenja svjedočanstava smanjuje se razmjerno tome u kolikoj mjeri su ti ostaci uklonjeni ili premješteni na drugo mjesto.

---

³ PPG 15, Planiranje i povijesni okoliš (1994), para. 1.1

Povijesna vrijednost

39 Povijesna vrijednost odnosi se na načine na koje se prošli ljudi, događaji i vidovi života preko tog mjesta mogu povezati sa sadašnjošću. Ona je ili ilustrativna ili asocijativna.

40 Ideja o *ilustriranju* vidova povijesti ili pretpovijesti – percepcija nekog mjesta kao poveznice između ljudi iz prošlosti i sadašnjosti – razlikuje se od posve dokazne vrijednosti. Ilustracija ovisi o vidljivosti toga o kojoj ne ovisi dokazna vrijednost (na primjer o zakopanim ostacima). Mjesta s ilustrativnom vrijednošću imat će i dokaznu vrijednost, ali ona pripada nekom drugom redu važnosti. Povijesna građevina, ako je jedna od mnogih sličnih, može nam pružiti malo jedinstvenih dokaza o prošlosti, iako svaki primjerak podjednako dobro ilustrira namjere svoga graditelja. Međutim njihov raspored, primjerice onaj planiranog krajolika, može imati znatnu dokaznu vrijednost a istodobno pokazivati na primjer posebnosti regija i vidove njihove društvene organizacije.

41 Ilustrativna vrijednost ima moć da pomaže tumačenju prošlosti time što nas kroz zajedničko iskustvo s dotičnim mjestom povezuje s prošlim zajednicama i njihovim djelatnostima, te nam daje uvid u njih. Ilustrativna vrijednost mjesta bit će tim veća ako ona uključuju prvi ili jedini sačuvani primjer neke značajne inovacije, bez obzira odnosi li se on na dizajn, tehnologiju ili društvenu organizaciju. Taj je primjenjiv isto tako na vrijednosti prirodne kao i kulturne baštine nekog mjesta; primjere nalazimo u rasponu od geoloških slojeva koje na snimkama vidimo zajedno sa vrstama zastupljenim u određenom staništu. Ilustrativna se vrijednost obično opisuje u odnosu na prikazani primjerak, na primjer možemo reći da neki strukturalni sustav ili stroj imaju «tehnološku vrijednost».

42 Povijesna vrijednost posebno dolazi do izražaja tamo gdje je mjesto *povezano* s nekom značajnom ličnošću, događajem ili pokretom. Boravak na mjestu na kojem se dogodilo nešto značajno može povećati i pojačati razumijevanje kroz povezivanje priča o povijesnim zbivanjima s mjestom na kojem su se oni zbila – dakako, u slučaju da je mjesto još uvijek zadržalo neku sličnost s izgledom iz onog doba. Način na koji je pojedinac gradio i namještao svoju kuće ili pravio vrt, često daje uvid u njegovu osobnost ili ukazuje na njegove političke i kulturalne veze. Može upućivati na vidove njegova karaktera i motivacije, što nadopunjuje ili čak niječe ono što su drugi u to doba pisali, te također pridonosi dokaznoj vrijednosti.

43 Mnoge su građevine i krajolici povezani s razvitkom drugih vidova kulturne baštine kao što su književnost, umjetnost, glazba ili film. Prepoznavanje tih asocijativnih vrijednosti obogatit će doživljaj tih krajolika. Asocijativnu vrijednost imaju i mjesta usko povezana s radom ljudi koji su učinili važna otkrića i ostvarili napredak misli o svijetu prirode.

44 Povijesna vrijednost mjesta ovisi o čvrstoj identifikaciji i o izravnom doživljaju suštine (tkiva) ili krajolika sačuvanih iz prošlosti, ali nije ih lako toliko umanjiti promjenama i djelomičnim zamjenama kao kad se radi o dokaznoj vrijednosti. Autentičnost mjesta često se sastoji u njegovom vidljivom prilagođavanju promjenjivim zahtjevima. Povijesne vrijednosti bivaju oštećene samo u mjeri u kojoj ih to prilagođavanje zatire ili prikriva, dok cjelovitost još više pojačava ilustrativnu vrijednost.

45 Korištenje nekog mjesta u njegovoj izvornoj funkciji i odgovarajuće upravljanje – uzmimo na primjer mjesto za rekreaciju ili molitvu ili vodenicu koja se koristi kao stroj – ilustriraju vezu između dizajna i funkcije te tako mogu uvelike pridonijeti njegovoj povijesnoj važnosti. Prestanak korištenja u svrhu te djelatnosti može umanjiti tu

vrijednost pa ih to može, ako se radi o specijaliziranim krajolicima i građevinama, bitno upropastiti. Za razliku od toga, napuštanju može ilustrirati važne povijesne događaje⁴, što je očito na primjeru srednjovjekovnih sela.

Estetska vrijednost

46 Estetska vrijednost odnosi se na način na koji ljudi crpe čutilni ili intelektualni poticaj od nekog danog mjesta.

47 Estetska vrijednost može biti rezultat svjesnog *projektiranja* nekog mjesta i umjetničkog nastojanja. Ona može isto tako biti *slučajna* posljedica načina na koji se neko mjesto razvijalo i bilo korišteno i vrednovano tijekom vremena. Mnoga mjesta spajaju ta dva vida – na primjer u slučaju kad se prednosti nekog privlačnog krajolika umjetno pojačavaju – dok nam neki drugi ulojevaju strahopoštovanje ili strah. Estetske su vrijednosti najčešće specifične za određeno vrijeme i kulturni kontekst, ali ocjena istih nije kulturološki isključiva.

48 *Projektirana vrijednost* odnosi se prvenstveno na estetska svojstva koja su rezultat svjesnog nacrtane neke zgrade, konstrukcije ili krajolika kao cjeline. Ona uključuje kompoziciju (oblik, proporcije, raspored masa, obrise, poglede i vedute, promet), a obično isto tako i materijale i nasade, dekoracije ili detalje te majstorstvo izrade. Može obuhvatiti i intelektualni program koji upravlja projektiranjem (na primjer građevina koja je izraz Svetog Trojstva) te izbor ili utjecaj izvora iz kojih potječe. Ona može biti djelo znamenitog pokrovitelja, arhitekta, projektanta, vrtlara ili obrtnika ili pak zrelo djelo pučke graditeljske tradicije ili tradicije gospodarenja zemljištem. Snažni pokazatelji važnosti su kvaliteta dizajna i izvedbe te inovacije, posebno ako je bila utjecajna.

49 Očuvanje projektirane vrijednosti ovisit će uglavnom o očuvanju integriteta projektiranog koncepta, bez obzira radi li se o krajoliku, arhitekturi ili strukturi.

50 Možda bi bilo korisno razlikovati dizajn stvoren na osnovu detaljnih uputa (kao što su to arhitektonski nacrti) od izravno stvorenog umjetničkog djela rukom dizajnera koji je dobrim dijelom i obrtnik. Vrijednost umjetničkog djela je onolika koliko ono ostaje stvarni proizvod umjetnikove ruke. Dok je razlika između dizajna i «umjetničke» vrijednosti jasna, na primjer kipovi na postolju (umjetnička vrijednost) u nekom formalnom vrtu (dizajnerska vrijednost), često je mnogo manje jasna kod ornamenta koji se ponavlja na nekoj srednjovjekovnoj građevini.

51 Neke estetske vrijednosti koja nisu u biti rezultat formalnog dizajniranja, već se razvijaju više-manje slučajno tijekom vremena kao rezultat niza reakcija unutar nekog posebnog kulturalnog okvira. Oni uključuju, na primjer, prividno organsku formu gradskog ili seoskog krajolika; odnos pučkog graditeljstva i struktura kao i materijali u njihovom okolišu; ili skladno, izražajno ili dramatično jukstaponiranje pučkih ili industrijskih zgrada i prostora. Projekt u skladu sa Picturesque theory treba smatrati projektiranom vrijednošću.

52 Estetska vrijednost koja proizlazi iz djelovanja prirode na ljudska djela, posebno na poboljšanje izgleda nekog mjesta zahvaljujući protoku vremena («patina vremena») može nadodati vrijednosti svjesnog dizajna. Može naprosto rezultirati većim rasponom i dubinom vrijednosti pa tako i većom važnošću cjeline; ali katkad može doći do sukoba među njima, na primjer kad vegetacija koja dražesno provlači svoje korijene kroz kamenu gradnju uzrokuje fizička oštećenja.

53 Estetske se vrijednosti mogu odnositi na starost mjesta, ali (osim umjetničke vrijednosti) one mogu biti pogodne za restauraciju i poboljšanje. Ta stvarnost ima

---

⁴ Za upute o restauraciji ruševina vidi paragraf 133; za preinake paragraf 154.

odraza kako na definiciju zaštićenih područja (čiji «karakter» ili izgled je poželjno sačuvati ili poboljšati) tako i na sadašnju praksu očuvanja povijesnih krajolika.

Vrijednost za zajednicu

54 Vrijednost za zajednicu proizlazi iz važnosti mjesta za ljude koji su s njime povezani ili s njime dijele zajedničko iskustvo i sjećanje. Vrijednosti za zajednicu u uskoj su vezi sa povijesnim (posebno asocijativnim) i estetskim vrijednostima, ali znaju imati i svoje dodatne i posebne vidove.

55 *Komemorativne i simboličke* vrijednosti odraz su značenja koje mjesto ima za one koji se s njime identificiraju ili su emocionalno povezani s njime. Najočiti primjeri su ratni i drugi spomenici podignuti trudom zajednice koji svjesno evociraju prošle živote i događaje, ali i neke građevine i mjesta – kao Vestminsterska palača – koje simboliziraju šire vrijednosti. Te se vrijednosti znaju s vremenom mijenjati i nisu uvijek pozitivne. Neka mjesta mogu biti važna zbog toga što evociraju neugodne događaje, ponašanja i razdoblja engleske povijesti. To su važni vidovi našeg kolektivnog pamćenja i identiteta, mjesta sjećanja čije se značenje ne bi smjelo zaboraviti. U nekim slučajevima to se značenje može shvatiti jedino na osnovu informacija i tumačenja, dok u nekim drugim slučajevima karakter samoga mjesta uglavnom priča njegovu priču.

56 *Društvena vrijednost* povezuje se s mjestima koja se percipiraju kao izvor identiteta, društvene interakcije i dosljednosti. Neka su relativno skromna, a tek su tijekom vremena stekla važnost za zajednicu kroz kolektivno pamćenje priča koje su uz njih povezane. Ona sve više dobivaju na vrijednosti kako prošli događaji odjekuju u sadašnjosti, te pružaju oslonac za identitet zajednice ili njezin smisao za sebe. Možda su ona ispunila funkciju za zajednicu time što su potaknula dublju privrženost ili oblikovala neke vidove ponašanja ili stavova zajednice. Društvena se vrijednost može izraziti i u velikim razmjerima, s velikom vremenskom dubinom, preko regionalnog i nacionalnog identiteta.

57 Društvene vrijednosti mjesta nisu uvijek jasno prepoznate od onih koji ga posjeduju a vjerojatno se artikuliraju tek kad određeno mjesto postane ugroženo. Mogu se odnositi na djelatnost povezanu s mjestom, a ne s njegovom fizičkom tvari (suštinom). Možda društvena vrijednost mjesta nema nikakve izravne veze s bilo kakvim formalnim povijesnim ili estetskim vrijednostima koje mu se pripisuju.

58 U usporedbi s drugim baštinjenim vrijednostima, društvene vrijednosti općenito su manje ovisne o očuvanju povijesnog tkiva. One mogu preživjeti premještanje izvorne fizičke strukture pod uvjetom da se zadrže ključna društvena i kulturalna obilježja; mogu postati pokretačem ponovnog stvaranja izgubljenih (često i namjerno uništenih ili oskrvnjenih) mjesta velike simboličke vrijednosti, ali to je u Engleskoj rijetka pojava.

59 Duhovna vrijednost koju pripisujemo nekim mjestima može proisteći iz vjerovanja i učenja neke organizirane vjere ili može odražavati današnju percepciju duha mjesta. Ona uključuje osjećaj nadahnutosti i čuda koji izvire iz osobnog dodira s dugo vremena poštovanim mjestima ili s novo-otkrivenim mjestima.

60 Duhovna vrijednost se često povezuje s mjestima koja su dugo vremena bila posvećena bogoštovlju i molitvi ili pak s divljim mjestima koja pokazuju malo očitih znakova suvremenog života. Njihova vrijednost obično ovisi o percipiranoj sačuvanosti autentičnog tkiva ili karaktera mjesta, jer ona mogu biti vrlo osjetljiva i na male promjene toga obilježja, a posebno na djelatnosti koje se tamo obavljaju.

PROCJENA VAŽNOSTI BAŠTINE

Preambula

61 Shvaćanje mjesta i njegovog značaja zahtijeva primjenu sustavnog i dosljednog procesa koji je prikladan i razmjeran u opsegu i dubini odluci koju treba donijeti ili svrsi prosudbe. Ovaj odsječak ustanovljuje takav proces koji se može primijeniti ne samo na mjesta koja su već priznata značajnima već i na ona gdje mogućnosti promjena stvara potrebu za procjenom. Svi stadiji neće biti primjenjivi na sva mjesta.

Razumjeti tkivo i evoluciju mjesta

62 Kako bi se identificirale kulturne i prirodne vrijednosti baštine nekog mjesta, najprije treba razumjeti njegovu povijest, njegovo tkivo i njegova obilježja. Tu spada njegovo porijeklo, kako i zašto se mijenjalo tijekom vremena (te će se i dalje mijenjati ako u njega ne diramo), oblik i uvjete njegovih sastavnih elemenata i materijala, tehnologiju njegove gradnje, sva staništa koja ono pruža, te usporedbu sa sličnim mjestima. Povijest njegova vlasništva može biti značajna ne samo za vrijednosti njegove baštine već i za njegovo sadašnje stanje.

63 Samo proučavanje materijalnih ostataka rijetko će omogućiti dovoljno razumijevanje mjesta. Dobivene informacije trebat će staviti u kontekst poznavanja društvenih i kulturalnih okolnosti koje su stvorilo dano mjesto. Isto je tako važna dokumentacija koja podupire sve postojeće statutarne oznake. Povijesni i arheološki arhivi uvijek pomažu da se shvati kako se i zašto neko mjesto promijenilo tijekom vremena, a isto tako i osobna sjećanja koja mogu biti ključna za identificiranje nekih povijesnih vrijednosti i vrijednosti za zajednicu. Objavljena istraživanja mogu osvijetliti pojedine vidove dokazne vrijednosti ili njezine mogućnosti, ali odsutnost dokaza nije dokaz nepostojanja, posebno kad se radi o skrivenim ili zakopanim ostacima.

64 Registri povijesnog okoliša imaju ključnu ulogu u razvitku cjelovitog i dinamičnog informacijskog resursa, kako za razumijevanje pojedinih mjesta tako i kao instrument šireg istraživanja. Bitne elementi dokumentacije koji se dobivaju kroz razumijevanje mjesta a koji unose promjene u značajna mjesta trebalo bi kopirati za Registar povijesnog okoliša te ostaviti postupnim svakomu tko se izravno zanima za to mjesto.

65 Brzo unošenje u karte opisivanje, analiziranje i razumijevanje i procjena – «karakterizacija» – može olakšati brzu analizu velikih područja, kako gradskih tako i seoskih. Svrha mu je pomoći ljudima da prepoznaju kako je povijest oblikovala sadašnji krajolik identifikacijom distinktivnih povijesnih elemenata dotičnog područja i objašnjenjem prošlog konteksta za pojedina mjesta unutar njega⁵.

Identificirati ljude koji cijene mjesto i razloge zbog kojih ga cijene

66 Kako bi se dobila solidna osnova za donošenje odluka treba shvatiti i artikulirati cijeli raspon naslijeđenih vrijednosti koje ljudi pripisuju nekome mjestu, a ne samo one vrijednosti koje mogu biti prijeporne. To uključuje angažiranje s vlasnicima,

---

⁵ Vidi *Beskrajne horizonte: povijesna karakterizacija krajolika i korištenje Povijesne karakterizacije krajolika* (English Heritage, 2004) te, na detaljnijoj razini, *Smjernice za Prosudbu zaštićenih područja* (English Heritage, 2006)

zajednicama i stručnjacima s dovoljnim poznavanjem mjesta, uz potrebu za proporcionalnost.

67 Različiti ljudi i zajednice mogu istodobno pripisivati različitu težinu istim naslijeđenim vrijednostima nekog mjesta. Iskustvo pokazuje da prosudbe o vrijednosti baštine, posebno o onoj iz nedavne prošlosti, sve više s vremenom dobivaju na snazi i složenosti kako se kod ljudi razvija percepcija mjesta. Stoga je valjana uloga stručnjaka u razmatranju bi li budući naraštaji mogli cijeliti neko mjesto pa bi ga zato trebalo sada zaštititi.

68 Shvaćanje povijesti mjesta ne čini ga nužno značajnim: ali proces istraživanja mjesta pomaže definiranju pogledi na njegovu baštinsku vrijednost. Do toga se može doći fizičkim ili dokumentarnim otkrićima ili pak dijalogom; ali može biti potaknuto artikulacijom veza među kvalitetama nekog mjesta i evolucije kulture koja ga je sazдалa ili pak događajima koji su se tu zbili.

Povezivati identificirane vrijednosti baštine sa tkivom mjesta.

69 Prosudba važnosti morat će svakako ukazati na to kako pojedini dijelovi mjesta i različitih a njihova razdoblja u njihovu razvitku pridonose ili oduzimaju svakoj identificiranoj sastavnici vrijednosti kulturne i povijesne baštine. Najkorisnije kategorije za razlikovanje između sastavnica mjesta («što») su vremenska («kada» često povezana sa činiteljem radnje «tko») i prostorna («gdje» često povezana sa «zašto»). Nakon razumijevanja mjesta trebao bi uslijediti kronološki niz različite preciznosti koji bi omogućio da se sačuvani elementi pripišu «fazama» njegovog razvitka. Neke faze će vjerojatno imati veću važnost od drugih, dok će neke vrijednosti, kao povijesna i vrijednost za zajednicu odnositi na mjesto u cjelini. Na primjer:

«Dokazna vrijednost i potencijal Smith's Hall-a leži prvenstveno u drvom optočenim elementima srednjovjekovne dvorane te poprečnom krilu iz 16. stoljeća, a samo donekle u preinakama i djelomičnom kasetiranju iz 18. stoljeća. Ovo posljednje ima pak veliku arhitektonsku vrijednost koju kvare samo površni dodaci iz 19. stoljeća, kojima je međutim 1970. nadograđen atelje arhitekta. Suvremeni vrt je izvanrednog nacrtu u kako u okosnici tako i po skulpturama i vegetaciji. Zgrada dobro ilustrira tipičan regionalni razvitak od srednjovjekovne jezgre, a njezina povijesna vrijednost povećana je zahvaljujući povezanosti s piscem A. Wordsmithom koji je naručio studio i vrt. Nakon njegove smrti Smith's Hall se razvio u centar za kreativno pisanje i središte godišnjeg književnog festivala».⁶

70 U drugim slučajevima razlikovanje će biti prostorno, na primjer:

«Ulični blok tvornice projektirao je ANOther kako bi ukazao na arhitektonske mogućnosti terakote dotične firme; to je smion nacrt dobrih proporcija, a njega su slijedili drugi u tom okrugu. Njegovu arhitektonsku vrijednost pojačava tehnološka (to *jest ilustrativno povijesna*) vrijednost vatrootporne podne konstrukcije od šupljih blokova. Zadnji blok, iako je napravljen neposredno poslije, naprotiv je arhitektonski tipičan za svoje vrijeme i mjesto. Iako je manje arhitektonske vrijednosti, ta i druge zgrade na tom terenu, od kojih je svaka imala svoju posebnu ulogu u procesu proizvodnje, uzete zajedno imaju veliku dokaznu i povijesnu vrijednost.

71 U mnogim će slučajevima diferencijacija biti spoj prostornog i vremenskog elementa. Najbolje će je ilustrirati karte i nacrti koji pokazuju starost i relativnu

---

⁶ Kao posljedicu toga on će možda s vremenom zadobiti i društvenu vrijednost.

važnost komponenata ili karakterističnih dijelova mjesta. Kad je prosudba potaknuta potencijalnim promjenama važno je da se elementima koji će biti izravno ugroženi pristupi s odgovarajućom detaljnošću ali uvijek u odnosu na mjesto kao cjelinu.

Razmotriti relativnu važnost tih identificiranih vrijednosti

72 Obično je poželjno održati sve identificirane vrijednosti baštine nekog mjesta, kako kulturalne tako i prirodne; ali katkad neće biti moguće očuvati sve identificirane baštinske vrijednosti nekog mjesta, već i zbog toga što neke vrijednosti mogu biti sporne kako bi se očuvale neke druge (paragrafi 91-92). Ako je tako onda će za donošenje objektivnih odluka biti bitno razumijevanje relativnog doprinosa svake identificirane baštinske vrijednosti prema ukupnoj vrijednosti mjesta – njegovoj važnosti. Do uravnoteženog stava najbolje se dolazi ako se omogući svim zainteresiranim strankama da odvagnu razlike u gledanjima na budućnost i prioritetima.

73 Kao što pokazuje gore navedeni primjer «Smith's Halla», neki elementi mjesta mogu zapravo umanjiti ili prikriti njegovu važnost. Dobra je praksa danas identificirati iste u statutarim oznakama kako nacionalnim tako i lokalnim od kojih one posljednje preko procjene karaktera konzervatorskih područja. Eliminiranje ili umanjivanje negativnih obilježja može nam pomoći u otkrivanju ili pojačanju vrijednosti baštine nekog mjesta pa tako i njegove važnosti.

Razmotriti doprinos pridruženih predmeta i zbirki

74 Predmeti s povijesnim asocijacijama mogu predstavljati važan doprinos vrijednosti nekog mjesta, a povezivanje s tim mjestom može tim predmetima pridodati kulturnu vrijednost. Raspon pridruženih predmeta uključuje (ali se ne ograničava na) arheološke nalaze do kojih se došlo terenskim radom, umjetnička djela i namještaj, zbirke, oruđe i strojeve, te arhive koji se na to odnose, kako povijesne tako i arheološke. Vrijednost cjeline je obično veća od zbroja dijelova, tako da trajno razdvajanje umanjuje i mjesto i predmete. Treba artikulirati doprinos takvih predmeta i arhiva čak i kad se momentalno nalaze negdje drugdje i bez obzira spada li njihov doprinos u područje pod statutarom zaštitom.

75 Odnos između predmeta i mjesta ključan je za važnost cjeline u slučajevima kad su mjesta oformljena oko zbirki (na primjer muzeji ili knjižnice) ili interijera neke prostorije ili kad je dio vrta projektiran kao cjelina (uključujući posebnu zbirku namještaja ili kipova te nepokretnih elemenata) ili kad je industrijska zgrada projektirana oko nekih strojeva ili za njih.

Razmotriti doprinos okruženja i konteksta

76 «Okruženje» je utvrđen pojam koji se odnosi na okolinu unutar koje doživljavamo mjesto, to je prostorni kontekst koji obuhvaća sadašnje i prošle odnose prema dotičnom krajoliku. Definicija okruženja nekog značajnog mjesta ovisit će, dakako, o mjeri u kojoj su materijalne promjene u njemu djelovale (povećale ili umanjile) na važnost toga mjesta.

77 «Kontekst» obuhvaća vezu između dotičnog mjesta i drugih mjesta. On može biti kulturalni, intelektualni, prostorni ili funkcionalni, tako svako mjesto može imati višeslojni kontekst. Raspon kontekstualnih odnosa nekog mjesta obično proizlazi iz razumijevanja njegovih korijena i razvitka. Razumijevanje konteksta posebno je

značajno za prosudbu ima li neko mjesto veću vrijednost zato što je dio nekog većeg entiteta ili skupine ili pak ima zajednička obilježja s drugim mjestima.

Usporediti to mjesto s drugim mjestima sličnih vrijednosti

78 Razumijevanje važnosti nekog mjesta u usporedbi s drugim mjestima slične vrijednosti obično uključuje razmatranja o slijedećem:

- kako su snažno identificirane baštinske vrijednosti predstavljene ili prikazane tim mjestom u usporedbi s drugim mjestima?
- u kakvom su odnosu njegove vrijednosti s kriterijima statutarnog označavanja ili bilo kojim postojećim statutarnim oznakama tog mjesta?

79 Oznaka na međunarodnoj, nacionalnoj i lokalnoj razini pokazatelj je važnosti pojedinih vrijednosti mjesta; ali nepostojanje oznaka ne znači nužno nedostatak vrijednost. Detaljno istraživanje i analiza mogu otkriti nove dokaze o bilo kojem mjestu, pa se kriteriji označavanja s vremena na vrijeme revidiraju. Stoga naslijeđene vrijednosti mjesta ustanovljene detaljnim proučavanjem treba svakako usporediti sa sadašnjim kriterijima odabira za oznake ili s primjenom zaštitnih strategija.

80 Prosudbe i o elementima povijesnog okoliša učinjene na osnovi vrijednosti odnose se i na mjesta i na sve koji se za njega zanimaju. Takve prosudbe daju osnovu za odluke da li i u kojem opsegu treba sačuvati neko mjesto umjesto da ga se iznova sagradi ili zamijeni. Oznaka tvori osnovu zakonskog sustava zaštite baštine . Ona može imati značajne financijske i druge posljedice za vlasnike, a njezino uskraćivanje može značiti gubitak mjesta kojem neki ljudi pridaju veliku baštinsku vrijednost. Dosljednost prosudbe stoga je ključna za javnu prihvatljivost i poštenu proces. Podrobni kriteriji za zakonsko označavanje, koje će biti povremeno obnavljano⁷, te metodična artikulacija problema da li neko mjesto odgovara ili ne tim kriterijima važan su doprinos postizanju suvisle prosudbe koja je ključna za postizanje te dosljednosti.

81 Činjenica da neko mjesto ne udovoljava sadašnjim kriterijima za službeno označavanje ne niječe njegove vrijednosti za pojedine zajednice. Te vrijednosti treba i dalje uzimati u obzir kod donošenja odluka o njegovoj budućnosti kroz sustav prostornog planiranja⁸ ili inicijativne planove kao što je Gospodarenje okolišem.

Artikulirati važnost mjesta

82 «Izjava o važnosti» nekog mjesta trebala bi biti sažetak svih vrijednosti kulturne i prirodne baštine koje se sada povezuju s njime i u kakvom su oni međuodnosu, čime se izlučuju posebna obilježja danog mjesta. Ona bi trebala objasniti relativnu važnost vrijednosti baštine tog mjesta (navodeći kriterije za zakonsko označavanje gdje je to prikladno), kako se one odnose prema fizičkom tkivu, svaku nesigurnost u njezinu vrijednosti (posebno u odnosu na mogućnost postojanja skrivenih ili zakopanih elemenata) te identificiranje napetosti koje eventualno postoje između potencijalno konfliktnih vrijednosti. Ako je ikako moguće s njom bi se trebali složiti svi koji su

---

⁷ Zajednice i Okružnica Mjesne vlade 01/2007. *Revizija načela odabira za unošenje zgrada u popis dopunjeno detaljnim Vodičima za odabir* za posebne tipove zgrada koji je izradio English Heritage, bitni su korak prema postizanju tog cilja za popisane zgrade.

⁸ U skladu s Konvencijom o europskom krajoliku. Članci 5,6.

zainteresirani za to mjesto. Rezultat bi trebao biti vodič u donošenju svih odluka o materijalnim promjenama nekog značajnog mjesta.

83 Prosudba u prilog odluke da neko mjesto prelazi prag za dobivanje statutarne oznake za neku vrijednost trebao bi položiti ispit vremena. Međutim, vrijednosti nekog mjesta znaju se protezati dalje od onih koje opravdavaju tu oznaku, te se pojačavati i usložnjavati s protokom vremena (Načelo 3.3). Izjava o važnosti je na znanju utemeljena i sveobuhvatna prosudba koja se zasniva na određenom zbiru podataka, a primjenjuje prevladavajuću percepciju vrijednosti, prvenstveno kako bi obavijestila upravu o nekom značajnom mjestu. Stoga će tu izjavu trebati revidirati u svjetlu novih informacija te periodično biti odraz razvijanje percepcija o vrijednosti (Načelo 3.4).

UPRAVLJANJE PROMJENAMA U VAŽNIM MJESTIMA

Preambula

84 Konzerviranje uključuje ljude koji upravljaju promjenama u važnome mjestu i njegovom okruženju. zadržavanje, otkrivanje i pojačanje vrijednosti mjesta u njegovu okruženju tako da što održavaju, otkrivaju i pojačavaju kulturalne i prirodne vrijednosti baštine (načelo 4.2). Konzerviranje se ne ograničava na fizičku intervenciju jer ono uključuje djelatnosti kao što su interpretacija i održivo korištenje mjesta. Može uključivati samo održavanje *status quo*-a intervenirajući samo kad je neophodno suzbiti učinke rasta i propadanja, ali se može također ostvarivati putem većim intervencija; može biti aktivno ali i reaktivno. Promjene značajnog mjesta je neophodno već zbog samog protoka vremena, ali one mogu biti neutralne ili povoljne u svom učinku na vrijednosti baštine. Samo su onda štetne ako je (i u mjeri u kojoj je) njegova važnost narušena.

85 Zanimanje javnosti za značajna mjesta prepoznaje se kroz posebna zakonodavna i strategijska ograničenja koja se nameću njihovih vlasnicima, ali malo je fiskalnih ustupaka koji bi potaknuli konzerviranje a izravna financijska pomoć je vrlo ograničena. Mogućnosti koje značajna mjesta nude za korištenje i uživanje stvaraju tržišnu vrijednost ili vrijednost za zajednicu i tako motiviraju i omogućuju njihovim vlasnicima da gospodare na pozitivan i informiran način. Vrlo mali broj značajnih mjesta može se održavati na teret javnosti ili privatnim sredstvima osim u slučaju da su pogodni za korisnu upotrebu; ne bi bilo ni poželjno, čak iako bi bilo izvedivo, da većima mjesta koje ljudi cijene postanu isključivo spomenici prošlosti.

86 Korištenje nekog značajnog mjesta vjerojatno će zahtijevati konstantno adaptiranje i mijenjanje; međutim, ako takve intervencije poštuju vrijednosti mjesta, one će donijeti dobra javnoj baštini kao i privatnim interesima unutar njega. Mnoga mjesta koja se sada cijene kao dio povijesnog okoliša postoje zahvaljujući prošlom pokroviteljstvu i privatnim ulaganjima, a rad niza naraštaja često pridonosi njihovoj važnosti. Vlasnike i upravitelje značajnih mjesta ne treba odbijati ako žele pridodati daljnje slojeve potencijalnim budućim interesima i vrijednostima, ako priznate vrijednosti baštine neće stradati i degradirati se u tom postupku.

87 Zajednički javni i privatni interes za korištenje značajnih mjesta zahtijeva uzajamnu suradnju i poštovanje između vlasnika ili upravitelja i regulatora. Najbolja

upotreba značajnog mjesta – njegovo najperspektivnije korištenje⁹ – je ono koje može održati mjesto a ujedno izbjeći i minimalizirati oštećenje njegovih vrijednosti u tom okruženju. Svakako nije najbolje rješenje ono koje uključuje veću štetu od drugih mogućih rješenja.

88 Na odluke o promjenama značajnih mjesta može utjecati cijeli niz interesa. Tu spada odmjerenje vrijednosti baštine koje postoje sada s predvidivim koristima i štetama predloženih intervencija; to jest, javni interes u povijesnom okruženju (koje ako je zakonom zaštićeno podliježe mjerama zaštite) s drugim, obično uzajamno povezanim javnim i privatnim interesima. Rijetko postoji samo jedan ispravan odgovor, pa je stoga presudno odgovarajuće informiranje i usvajanje dosljednog, strogog postupka za donošenje odluka koje se mogu javno opravdati.

Ustanoviti ima li dovoljno informacija

89 Samo razumijevanje učinka i posljedica predloženih promjena trebalo bi premašivati neposredno očevidne implikacije; na primjer, koliko fizičke intervencije bi stvarno bilo potrebno da se ostvari prijedlog ili promjena upotrebe? Često je potrebno posebno istraživanje ne samo sadašnjih procesa rasta, promjena i propadanja te drugih čimbenika koji su osjetljivi za važnost mjesta koje je podložno oštećenju u gubicima, već i tehničke informacije o svim implikacijama moguće promjene a često i o metodama kojima će se one postići.

90 Nakon što je shvaćen opseg promjena koje se nastavljaju ili predlažu, bitno je imati dovoljno informacija o vrijednostima elemenata mjesta koje će biti ugrožene. Gore se govori o općem postupku procjenjivanja vrijednosti i važnosti (paragrafi 61-65). Ali možda će se tražiti detaljno, ciljano istraživanje i procjena, posebno kad se radi o staništima, o potencijalnim zakopanim arheološkim nalazištima ili skrivenim strukturama, kako bi se prikladno ustanovio njihov doprinos važnosti mjesta. Takvo istraživanje, u slučaju da tvori dio statutarnog postupka, mora ipak izravno i razmjerno biti u odnosu prema prirodi prijedloga i njegovim potencijalnim učincima.

Razmotriti učinak autentičnosti i cjelovitosti

91 Dokazna vrijednost, povijesne vrijednosti i neke estetske vrijednosti, posebno one umjetničke, ovise o tome da mjesto zadrži (u različitim stupnjevima) stvarno tkivo naslijeđeno iz prošlosti; međutim, autentičnost leži u onom što najistinitije odražava i utjelovljuje vrijednosti koje se pripisuju mjestu (Načelo 4.3). One se mogu odnositi na primjer na nacrt ili funkciju kao i na tkivo. Vrijednosti nacrt posebno one krajolika i građevina, mogu biti oštećene gubicima nanesenim katastrofama, fizičkim propadanjem ili loše smišljenim promjenama ili dogradnjama. Nacrt se može ispraviti popravcima i restauracijom, ali možda nauštrb dokazne vrijednosti. Održavanje velikog stroja kao što je vodenički ili naprava za podizanje broda može zahtijevati zamjene i promjene strukturnih ili pokretnih dijelova koje se mogu zadržati ako on prestane funkcionirati, što će izazvati sukob između autentičnosti tkiva i njegove funkcije.

92 Odluka o tome koje vrijednosti su primarne u slučaju da se ne mogu sve održati, uvijek zahtijeva cjelovito razumijevanje raspona i relativne važnosti vrijednosti dotične baštine (tu vas vodi procjena važnosti: paragrafi 82-83) i i što je potrebno (i moguće)da se svaka od njih održi. Očuvanje autentičnosti mjesta ne postiže se uvijek zadržavanjem onolikog dijela postojećeg tkiva koliko je to tehnički moguće.

---

⁹ PPG 15 paragraf 3.9, u kontekstu registriranih zgrada, ali je taj princip primjenjiv na većinu značajnih mjesta.

93 Želja da se zadrži autentičnost ukazuje da bismo svaku namjernu promjenu značajnog mjesta trebali uočiti, to jest da uvidom moramo biti u stanju razabrati njezin opseg. To razabiranje je odgovarajuće ako uzima u obzir estetske vrijednosti mjesta. Kod popravaka i restauracije, fino razlikovanje između novog i postojećeg kakvo se često primjenjuje u predstavljanju oštećenih slika, vjerojatnije će sačuvati dosljednost cjeline nego što će to postići neskladni kontrast.

94 Integritet (doslovno: cjelovitost, poštenje) može se odnositi, na primjer, na sustav struktura, koncept nacрта, na način korištenja materijala ili nasada, na karakter mjesta, na umjetničko stvaranje i funkcionalnost.

95 Svako je mjesto jedinstveno po svojem spoju vrijednosti baštine, ali vrijednost fizičkoga tkiva pa stoga, iako je tehnički moguće premjestiti ga, njegova će važnost biti umanjena odvajanjem od povijesne lokacije. Postoje iznimke kao što su javne skulpture koje nisu znatno povezane sa sadašnjim smještajem ili slučaj kad se neka struktura mora odmaknuti s ruba klisure koja propada, pa će tako ponovo zauzeti predviđeni odnos s krajolikom. Premještene strukture mogu katkad zadobiti nove vrijednosti na novoj lokaciji.

Voditi računa o održivosti

96 Značajnim mjestima treba se služiti i njima upravljati na način za koji će, gdje god je to moguće, jamčiti da će budući naraštaji ocijeniti njihovu važnost kao uvriježeni oblik gospodarenja. Održavanje vrijednosti povijesnog okruženja kao cjeline ovisi također o stvaranju sada baštine za budućnost, putem promjena koje povećavaju i obogaćuju vrijednosti mjesta. Oba cilja uključuju teški zadatak predviđanja baštinskih vrijednosti budućih naraštaja kao i razumijevanje ovih naših.

97 Održavanje naslijeđenih vrijednosti vjerojatno će pridonijeti ekološkoj održivosti, i to ne samo zato što je dobar dio povijesnog okoliša namijenjen za relativno nisko-energetsko gospodarenje. Mnoga povijesna naselja i susjedstva koja postaju sve gušća i sve više miješana po karakteru, pružaju model održivog razvitka.

Tradicionalne zakonitosti upravljanja krajolikom održale su se tijekom stoljeća. Mnoge tradicionalne zgrade i građevinski materijali su trajni i funkcioniraju dobro u energetskom smislu tako da ih se može koristiti. Njihovo odbacivanje i zamjena zahtijevala bi ponovno ulaganje u energiju i resurse.

98 Ponovno korištenje neoštećenog materijala s mjesta koje se popravljalo ili mijenja uvriježena je praksa te pridonosi održivoj upotrebi energije i materijalnih dobara. Miješanje starih i novih materijala u situacijama snažnog djelovanja zuba vremena možda nije preporučljivo. Održavanje potrebe za tradicionalnim materijalima poticat će njihovu stalnu i obnovljenu proizvodnju, te će pomoći da se osigura njihov održiv dotok kao i zanatska vještina njihove upotrebe.

99 Ponovna upotreba neoštećenih materijala dobivenih od izmjena ili rušenja na nekom drugom mjestu može pridonijeti održivosti, ali važno je da oni ne potječu od uništavanja drugih važnih mjesta radi vrijednosti tog materijala.

Razmotriti mogućnost reverzibilnosti promjena

100 Naša sposobnost da procijenimo dugoročni utjecaj promjena na važnost mjesta zapravo je ograničena. Intervencije možda neće imati učinak kakav smo očekivali. Budući naraštaji možda neće ocijeniti taj učinak pozitivno budući da se percepcija važnosti razvija. Stoga je poželjno da promjene budu reverzibilne kako ne bismo budućim naraštajima neopravdano prejudicirali mogućnost izbora.

101 Ne smijemo, međutim, učiniti mjesta nesposobnima za održivu upotrebu samo zato što odbijamo učiniti skromne ali nereverzibilne promjene. Nerazumno je,

također, u tom pristupu do te mjere pretjerati da novi radovi izvedeni na važnim mjestima umanje njihovu estetsku vrijednost time što će izgledati prisiljeni, nezgrapni ili ružni kako ne bi mogli biti razrušeni. Sirove i agresivne promjene, osim ako su vrlo kratkotrajne, nisu opravdane naprosto zato što su teorijski privremene ili reverzibilne budući da postoji opasnost da postanu trajnima.

Usporediti opcije i donijeti odluku

102 U idealnom slučaju predložene promjene neće uzrokovati nikakvu štetu vrijednostima mjesta, a ispravnost donesene odluke bit će očita. Međutim, u praksi postoje opcije za postizanje cilja predloženih promjena od kojih će svaka imati različiti učinak na vrijednosti. Predviđanje dugoročnih ili trajnih posljedica prijedloga (s obzirom na stupanj kao s obzirom na to jesu li one pozitivne, negativne ili neutralne) na svaku identificiranu baštinsku vrijednost mjesta, pa tako i na važnost cjeline, trebalo bi pružiti razumnu osnovu za odluku tamo gdje treba uzeti u obzir i druge interese.

103 Tamo gdje postoje opcije za konzervacijsko upravljanje promjenama ili za pomirenje konzerviranja s drugim interesima, može se posegnuti za «procjenom učinka na baštinu» kako bi se usporedili predviđeni učinci alternativnih radnji (uključujući nikakve radnje) na vrijednosti mjesta s ciljem identificiranja najboljih rješenja. Pristup se može dotjerati odmjeravanjem različitih vrijednosti koje bi odražavale njihovu relativnu važnost za mjesto i njegovu značajnost. Procjena učinka na baštinu množe biti posebno korisna ako se primijeni u fazi koncipiranja prijedloga a te ako se dotjeruje na svakom slijedećem koraku prema odlučivanju.

Ublažiti

104 Ako je neki negativni učinak ili gubitak tkiva neizbježan, treba uzeti u obzir mogućnost njihovog ublažavanja kako bi se šteta svela na najmanju mjeru. To će svakako uključivati bilježenje i pohranjivanje dijelova značajnih elemenata uključujući i arheološka nalazišta koja će biti uklonjena ili izmijenjena prije ili za vrijeme radova u skladu s Načelima 6.3 i 6.4. Visoka kvaliteta nacrtu predloženih intervencija ne znači ublažavanje; ona je bitna na svakom značajnom mjestu (Načelo 4.6) bez obzira na bilo kakvu neizbježnu štetu. Ublažavanje ne treba miješati s nadoknadom – s nebitnim pogodnostima za neke druge vidove mjesta ili s nekim drugim baštinskim interesima.

Pratiti i procijeniti ishod

105 Praćenje realizacije pomaže da se osigura da ishod odgovara očekivanju. Ako se, unatoč prethodnom istraživanju, prilikom realizacije otkrije nešto neočekivano, prijedloge treba koliko god je to moguće popraviti tako da se šteta svede na najmanju mjeru.

106 Upravljanje značajnim mjestima trebalo bi uključiti redovito praćenje i procjenu učinaka promjene u skladu s Načelima 6.1 i 6-2. To je osnova za suočavanje s promjenama u tijeku (uključujući postupke vlasti u smislu ublažavanja učinaka namjernog zanemarivanja). Ishod odluka može se usporediti s očekivanjima te često otkriva nepredviđene posljedice o kojima će informirati buduće strategije i odluke.

107 Planovi konzervacijskog upravljanja koji se redovito revidiraju pružaju čvrst okvir za upravljanje značajnim mjestima, posebno onim u odgovornom dugotrajnom vlasništvu.

ENGLISH HERITAGE – SMJERNICE I UPUTE ZA KONZERVIRANJE

Preambula

108 Ovaj dio rezimira smjernice kojih će se držati *English Heritage* u pružanju savjeta i donošenju odluka o pojedinim vrstama promjena koje utječu na značajna mjesta. U svaki prijedlog može biti uključeno više od jedne vrste promjena. *English Heritage* se najviše brine za učinak prijedloga koji se odnose na baštinske vrijednosti mjesta, pa su njegove smjernice sastavljene u skladu s time.

109 Dok su neke smjernice usko povezane s pojedinim načelima (na primjer «Novi radovi i preinake» s Načelom 4.6), važno je da sve smjernice budu tumačene u okviru *Načela* u cjelini.)

110 Napetost između konzerviranja i drugih javnih mjera obično se javlja iz uočene nužnosti oštećivanja baštinskih vrijednosti mjesta u svrhu postizanja nekog drugog važnog cilja javne politike ili zato da bi se održalo samo mjesto (paragraf 150). Obratno je «omogućavanje razvitka» suprotno javnim smjernicama koje se predlaže kako bi se održalo neko značajno mjesto (paragraf 158). U oba slučaja važno je zadržati osjećaj mjere a ne automatski pretpostaviti da vrijednosti kulturne i prirodne baštine moraju imati prevagu nad svim drugim javnim interesima. Takve se tenzije obično najbolje rješavaju integriranjem konzerviranja s drugim javnim interesima putem dijaloga zasnovanog na uzajamnom razumijevanju i poštovanju.

Rutinsko upravljanje i održavanje

111 Očuvanje značajnih mjesta temelji se na prikladnom rutinskom upravljanju i održavanju.

112 Baštinske vrijednosti krajolika i građevina brzo se umanjuju ili gube ako se prekine s dugoročnim režimom održavanja . Takvi su režimi usko povezani s povijesnim dizajnom, funkcijom i gospodarenjem a ovise o tradicionalnim postupcima i materijalima. Budući da je većina staništa u Engleskoj rezultat davno ustanovljene prakse upravljanja zemljištem, održavanje njihovih ekosustava može ovisiti o nastavku povijesnog režima upravljanja. Ponovno uspostavljanje propalog režima može pridonijeti obnovi kako kulturnih tako i prirodnih baštinskih vrijednosti.

113 Redovito praćenje trebalo bi biti osnova stalnog poboljšanja planskog održavanja te identificirati potrebu za periodičnim popravcima ili obnovom u ranom stadiju. Ako nije odmah moguće naći trajno rješenje za identificirane probleme, trebalo bi poduzeti privremene radove kako bi se spriječili da se problemi postanu ozbiljni. Privremena rješenja trebala bi biti učinkovita, obavljena na vrijeme i reverzibilna.

Periodično obnavljanje

114 Periodično obnavljanje elemenata značajnog mjesta, namjeravano ili uključeno u nacrt, poželjno je osim ako se šteta pričinjena baštinskim vrijednostima ne može s vremenom popraviti.

115 Periodično obnavljanje kao što je pokrivanje krova, razlikuje se od održavanja utoliko što se ono poduzima u duljim razmacima i često ostavlja jači vizualni dojam. Ono uključuje privremeni gubitak nekih vrijednosti baštine kao što je estetska vrijednost patine vremena na starom krovu ili vrijednost staroga stabla kao staništa za beskralježnjake; ali te vrijednosti će se vjerojatno vratiti u narednom ciklusu, ako

je zamjena fizički i vizualno kompatibilna («obično slično sličnim» ako je to održivo). Naprotiv, posljedica nepoduzimanja periodičnog obnavljanja je obično znatan gubitak tkiva kao i vrijednosti baštine.

116 Opravdanje za periodično obnavljanje bit će dakako da tkivo uz ograničenu intervenciju nije više u stanju ispunjavati svoju namjeravanu funkciju; u slučaju krajolika opravdanje je da sukcesivna sadnja na manje dramatičan način ne može postići svoju svrhu. Šteta pričinjena vrijednostima može se u većini slučajeva zanemariti ako ona u narednom razdoblju bude popravljena, ali trajno oštećenje ne može se ignorirati kod donošenja odluka.

Popravci

117 Popravci neophodni za očuvanje baštinske vrijednosti važnih mjesta poželjni su:

- a. ako postoji dovoljno informacija o mjestu da se može u potpunosti shvatiti učinak prijedloga na njegovu važnost; i
- b. ako se može na osnovu iskustva dokazati da su dugoročne posljedice prijedloga dobrobitne ili da su prijedlozi tako koncipirani da ne priječe alternativna rješenja u budućnosti; i
- c. ako su prijedlozi zacrtani tako da se izbjegne ili svede na najmanju mjeru šteta u slučaju da radnje potrebne za održavanje pojedinih baštinskih vrijednosti mogu doći u međusobni sukob.

118 Važno je gledati dalje od neposredne potrebe za djelovanjem, shvatiti razloge potrebe za popravcima i planirati dugoročne posljedice neizbježnih promjena i propadanja. Katkada radnja koja je nužna da se očuva ili pojača neka vrijednost može doći u sukob s onim što je potrebno da se očuvaju neke druge vrijednosti. Razumijevanje raspona, međupovezanosti i relativne važnosti vrijednosti baštine povezanih s dotičnim mjestom daje okvir za pomirenje ili uravnoteženje takvih napetosti. Premda treba učiniti sve moguće da se postigne trajni popravak, opseg popravaka trebao bi biti ograničen na ono što je razumno i neizbježno učiniti kako bi se oslabljeni elementi učvrstili i bili u stanju i dalje obavljati funkciju koja im je namijenjena.

119 Korištenje materijala ili tehnika trajnosti predvidive na osnovu prošlog iskustva, vrlo bliskih onima koji se popravljaju ili zamjenjuju, predstavlja mali rizik za buduća oštećenja ili preranog propadanja. Naprotiv, dugotrajni učinci korištenja materijala i tehnika koji su inovativni i relativno netestirani mnogo je manje sigurno. Nisu svi povijesni građevni materijali bili trajni – željezne spone u zidanoj gradnji ili neglavanizirani čelični prozori, na primjer, podložni su koroziji. Neka strukturalna propadanja, premda spora, neizbježna su posljedica prvobitnih graditeljskih metoda. Nisu svi povijesni materijali i tehnike bili trajni – željezne spone uglavljene u kamen ili ne-galvanizirani čelični prozori, na primjer, podliježu koroziji. Neki građevinski promašaji su neizbježni, iako se i sporo razvijaju, a posljedica su prvobitne metode gradnje. Kad jednom dođe do propadanja, stabiliziranje strukture ovisi o otkrivanju dubljih uzroka problema kako greška ne bi i dalje nastavila djelovati.

120 Korištenje izvornih materijala i tehnika za popravke može uništiti više izvornog tkiva i dekoracije koja se na njemu nalazi nego uvođenje armatura i modernih materijala za zaštitu površine. Ovi mogu osigurati optimalnu zaštitu ako omoguće da se važnije izvorno tkivo zadrži. U povijesnim krajolicima sadnja može značiti korištenje alternativnih vrsta, odolijevanje bolestima ili učincima klimatskih promjena. Prije donošenja odluka bitno je shvatiti sve baštinske vrijednosti dotičnih elemenata i uzeti u obzir dugoročne kao i neposredne ciljeve zaštite.

121 Katkad radnja neophodna za podržavanje i pojačanje baštinske vrijednosti može biti nekompatibilna s radnjama potrebnim za podržavanje nekih . Razumijevanje raspona međupovezanosti i relativne važnosti baštinskih vrijednosti povezanih s mjestom trebalo bi pomoći da se ustanove prioriteta prilikom usklađivanja i pomirenja takvih napetosti. Premda treba uložiti sve moguće napore da se izbjegne ili minimizira mogući sukob, isforsirani napor koji zahtijeva veliko održavanje vjerojatno će biti teško podnijeti.

INTERVENCIJE RADI POVEĆANJA ZNANJA O PROŠLOSTI

122 Intervencija u važna mjesta s prvenstvenom namjerom da se poveća znanje o prošlosti koja uključuje materijalni gubitak njihove dokazne vrijednosti trebala bi biti prihvatljiva ako:

a. zaštita na *in situ* nije izvediva u razumnim granicama; ili

b. ako se pokaže da potencijalno povećanje znanja

- **nije moguće postići ne koristeći nerazorna sredstva**
- **nije vjerojatno da će se postići na drugome mjestu koje se praktički ne može sačuvati; i**
- **može se jasno predvidjeti da će dobitak prevagnuti nad gubitkom primarnog resursa.**

Ako je prihvatljiva, onda intervencija zahtijeva:

c. kvalificiranu ekipu koja će raditi na projektu utemeljenom na eksplicitnim istraživačkim ciljevima;

d. financirane planove za konzerviranje i javnosti dostupan terenski arhiv za odgovarajuću analizu i objavljivanje rezultata unutar utvrđenog vremenskog rasporeda;

e. strategiju koja bi osigurala da se drugim dijelovima mjesta neće nauditi tim radom, bilo u doba izvođenja bilo kasnije uključujući i očuvanje svih elemenata koji su ostali nezaštićeni.

123 Povijesni okoliš pruža jedinstveni dokument prošle ljudske djelatnosti, ali se on od pisanih arhiva razlikuje po tome što se «čitanje» nekih od njih, posebno zakopanih arheoloških nalazišta, može postići jedino uništavanjem primarnog dokumenta. Te se strategije primjenjuju prvenstveno na iskopavanje zakopanih arheoloških slojeva, ali mogu biti značajne i za fizičko istraživanje struktura. Odnose se na intervenciju koja premašuje procjenu i ciljano istraživanje koje je potrebno da bi se objasnilo i opravdalo odluke o organizaciji zaštite.

124 Neprekidni razvitak arheoloških tehnika ukazuje da će u budućnosti biti moguće izvući više podataka iskopavanjem i intervencijom nego što je sada moguće, kao što je sada moguće izvući više informacija nego što je to bilo moguće pred nekoliko desetljeća. To zahtijeva oprezan pristup korištenju iscrpivih resursa i nastoji izbjeći gubitak cjelovitosti ali ne može isključiti svako razumno arheološko istraživanje na značajnom mjestu. Moramo priznati da dobar dio dokazne vrijednosti primarne pohrane – samog mjesta – leži u njegovom potencijalu da poveća naše poznavanje prošlosti, kako bi se pomoglo zaštititi samo mjesto i druga slična mjesta boljim shvaćanjem njihova značaja, te potaknulo istraživanje i daljnji razvitak tehnika dobivanja iskopavanja i obučavanje nadolazećih naraštaja arheologa.

125 Intervenciju mora opravdati u prvom redu potencijalno obogaćivanje znanja u odnosu na učinak na arheološko resurs, a posebno na mjesto ili na vrst danog nalazišta. U obzir treba uzeti uvriježene, relevantne prioriteta okvirnog istraživanja.

Intervencija uvijek mora biti najmanja moguća koja je potrebna da se postignu ciljevi istraživanja gdje se koriste mogućnosti nerazornih tehnika, ali ipak dovoljno velika da se ostvare maksimalne i mogućnosti u istraživanju onoga što se uništava tijekom rada.

RESTAURIRANJE

126 Restauriranje značajnog mjesta trebalo bi biti prihvatljivo ako sljedeći kriteriji budu zadovoljeni:

- a. **baštinska vrijednost onog što će biti otkriveno ili pronađeno treba izrazito prevagnuti nad vrijednošću onog što će biti izgubljeno**
- b. **predloženi radovi trebaju biti opravdani snažnim dokazima o ranijem obliku mjesta te izvedeni u skladu s tim dokazima;**
- c. **sadašnje stanje mjesta, oblik u kojem se ono sačuvalo, nije rezultat nekog povijesno značajnog događaja;**
- d. **predloženi radovi poštuju raniji oblik mjesta;**
- e. **treba da postoje dostatni resursi kako bi se održalo ono što je restaurirano.**

127 Restauriranje je intervencija s namjerom da se otkrije ili pronađe ili obnovi neki element vrijednosti baštine koji je propao, nestao ili bio ranije uklonjen, umjesto da se naprosto održi *status quo*. Njome se mogu postići i druge dobrobiti konzerviranja, na primjer, popravkom krova zgrade koja ga nije ranije imala ona postaje i fizički i gospodarski održiva na dugi rok. Restauriranje nekih elemenata mjesta može biti poželjni prethodnik poduzimanju

novih radova (paragraf 138) koji će nastaviti tamo gdje dokazi o restauriranju završavaju.

128 Pojam autentičnosti (paragraf 91) zahtijeva da prijedlozi za restauriranjem uvijek imaju posebno pomno opravdanje. Obnova oštećenih elemenata djela stvorenog rukom umjetnika normalno je suprotna pojmu autentičnosti i integriteta. Međutim, obnova oštećenih arhitektonskih i krajobraznih djela u skladu s povijesnim nacrtom o kojem svjedoči tkivo mjesta možda nije taj slučaj, ako je sam nacrt umjetnička tvorevina predviđena da je realiziraju drugi te ako su dostupni potrebni materijali i vještine.

129 Ublažavanje putem evidentiranja (paragraf 104) je posebno važno prilikom restauracije. Rezultate treba uključiti u ažuriranje početne analize svjedočanstva o restauriranju (koje će često biti prošireno ili modificirano u detaljima tijekom ranih faza rada) a rezultate odložiti u prikladni registar povijesnog okruženja.

«Baštinska vrijednost onog što će biti otkriveno ili pronađeno treba izrazito prevagnuti nad vrijednošću onog što će biti izgubljeno».

130 Svaka restauracija neizbježno uklanja ili zamućuje dio dokumenta o prošlim promjenama značajnog mjesta, pa tako smanjuje njegovu dokaznu vrijednost, a potencijalno utječe i na njegove povijesne i estetske vrijednosti. Restauracija može, međutim, povećati korist otkrivanjem vrijednosti kao što je integritet i kvaliteta neke ranije i važnije faze razvitka tog mjesta, što predstavlja poseban doprinos njegovoj važnosti. Pomna prosudba vrijednosti elemenata koji su u pitanju posebno je važna. Tamo gdje je značaj mjesta rezultat stoljetnih promjena, vraćanje restauracijom na raniji stadij razvitka vjerojatno neće udovoljiti tom kriteriju.

«Priroda predloženih radova opravdana je snažnim dokazima o evoluciji mjesta a oni trebaju biti izvedeni u skladu s tim dokazima».

131 Dokaze o prošlom obliku mjesta a posebno faze restauriranje koje je predloženo treba pribaviti iz svih dostupnih izvora – od proučavanja tkiva samog mjesta (primarna zabilježba o njegovom razvitku), dokumentacije o njegovom izvornom

nacrtu i postupku gradnje, te kasniju arhivsku građu uključujući dokumentiranje ranijih intervencija. Trebalo bi jasno izložiti dobivene rezultate tih istraživanja i donijeti njima potkrijepljene zaključke.

132 Spekulativnu i uopćenu ponovnu kreaciju ne bi trebalo prikazati kao autentični dio mjesta: kriterije za nove radove trebali bi primijeniti na njezin nacrt. Potrebna je prosudba da bi se odredila razina informiranosti o tom posebnom mjestu koja bi opravdala restauraciju. Na primjer, ponovo uređenje povijesnog vrta zahtijeva snažne dokaze o njegovom nacrtu i vrsti krute građe, što se obično temelji ili verificira na arheološkim istraživanjima, te o strukturi biljnog svijeta. ali nije ni bitno a često ni moguće obnoviti posebne lokacije svake biljke koja je nekad rasla u vrtu. **«Oblik u kojem mjesto sada postoji nije rezultat nekog povijesno značajnog događaja.»**

133 Ako je građevina ili neka druga konstrukcija bila razrušena ili njezin karakter iz temelja izmijenjen kao posljedica značajnog povijesnog događaja, njezin kasniji oblik pridonosi njegovoj važnosti: na primjer, zamci stradali u građanskom ratu ili samostani kojima je stradao krov nakon njihovog raspuštanja. Nakon takvih epizoda neka su mjesta srušena, neka potpuno raskršena dok su neka druga popravljena i prilagođena novoj svrsi. Pokušaji restauriranja tih izuzetnih mjesta koja su se sačuvala kao ruševine bit će nauštrb njihovog snažnog vizualnog i emocionalnog svjedočanstva značajnih povijesnih događaja. Ruševine – stvarne ili namještene – mogu također igrati važnu ulogu u projektiranim krajolicima, definirati karakter mjesta te biti slavljene u umjetnosti. Unatoč tome njihova restauracija ili prilagođena nova upotreba može biti opravdana ako je alternative njezin gubitak.

134 Reakcija na dramatične suvremene događaje koji će kasnije biti smatrani povijesno značajnima – za pretvaranje u spomenike, za obnovu i nadogradnju – često je poticana javnim raspravama. Ako dotično mjesto nije ranije smatrano značajnim, takve se rasprave mogu smatrati isključivo dijelom tih događanja. Fizička održivost i promjenjive vrijednosti će, međutim, utjecati na srednjoročnu i dugoročnu budućnost ruševina pretvorenih uz spomenike i kad se radi o relativno modernim zgradama ili o ožiljcima sukoba.

135 Naprotiv, na tom ispitu će proći kasnija restauracija oštećenih dijelova mjesta, čak i nakon dugog vremena što su tu vladali zapuštenost i propadanje, napuštenost, uključujući uklanjanje krovova, slučajni požari i slične okolnosti koji nisu povijesno važni događaji. Zadržavanje takvih praznih ljuštura kao spomenika u većini slučajeva nije vjerojatno da će biti učinkovito sredstvo konzerviranja tkiva, posebno interijera koji nisu predviđeni da izdrže izloženost nevremenu; a nije vjerojatno ni da će takav pristup biti ekonomski održiv. U takvim slučajevima prikladno je restauraciju izvesti do mjere koju dopuštaju svjedočanstva, a onda primijeniti strategije kao da se radi o novom djelu (paragraf 138).

«Predloženi radovi poštuju raniji oblik mjesta»

136 Što je restauriranje radikalnije to je vjerojatnije da će uvesti element neskladnosti. Obrat relativno neznatnih ali štetnih izmjena, restauriranje mjesta do oblika u kojem je nedavno postojao kao cjelovit vjerojatno neće biti u suprotnosti s ovim kriterijem. Naprotiv restauriranjem pojedinih odvojenih dijelova nekog mjesta do ranijeg oblika, osim ako se radi o čitkim elementima nekog inače novog nacrtu, rezultirao bi prividno povijesnom cjelinom koja nikad ranije nije postojala i kojoj nedostaje integritet.

«Implikacije o održavanju predložene restauracije smatraju se izvedivima».

137 bitno je razmotriti dugoročne posljedice predložene restauracije u smislu njezine sposobnosti i održivosti. Ako je neko mjesto ili dio njega promijenjeno prvenstveno

zato da se smanje troškovi održavanja, vjerojatno će biti kontraproduktivna restauracija bez dugoročnog osiguravanja većih sredstava za održavanje. Ponovno postavljanje složenih partera u povijesnim vrtovima očigledan je primjer, ali neki drugi primjeri mogu imati i ozbiljnije posljedice. Na primjer, okretanje «tjemena luka» – na ravnom krovu koji se umeće između grebena kako bi se uklonila potreba za uvalnim lukom na povijesnom krovu – dovest će uskoro do propadanja ako se ponovno postavljeni žlijeb prikladno ne održava.

Novi radovi i izmjene

138 Novi radovi i izmjene značajnog mjesta trebali bi biti prihvatljiviji ako se poštuju svi slijedeći kriteriji:

- a. da postoji dovoljna informiranost o mjestu tako da se može potpuno shvatiti utjecaj prijedloga na njegovu važnost;**
- b. da prijedlog materijalno ne ošteti vrijednosti mjesta koje će tamo gdje je to moguće biti pojačane ili još više otkrivene;**
- c. da prijedlozi teže kvalitetnom nacrtu i izvedbi koji se mogu poštovati i sada i u budućnosti;**
- d. da se na osnovu iskustva može predvidjeti da će dugoročne posljedice intervencija biti povoljne te da budu tako projektirane da ne onemoguće druge opcije u budućnosti.**

139 Priznavanje javnog interesa za vrijednosti baštine nije u sukobu s inovacijama koje pomažu da se stvara baštinu budućnosti. Inovacija je bitna za održanje kulturnih vrijednosti povijesnog okruženja za današnje i buduće naraštaje, ali se ne smije postizati nauštrb mjesta s utvrđenom vrijednošću.

Prijedlog neće materijalno oštetiti vrijednosti mjesta koje će tamo gdje je to moguće biti pojačane ili još više otkrivene:

140 Što je veći raspon i snaga baštinskih vrijednosti nekog mjesta, to će vjerojatno biti manje prilike za promjene, ali malo je značajnih mjesta tako osjetljivo da ona i njihovo okruženje ne nude mogućnost za promjene. Mjesta čija važnost u biti izvire iz dosljednog izraza njegovih posebnih vrijednosti kulturne baštine mogu biti povrijeđena intervencijama korijenito druge prirode.

141 Kvaliteta dizajna, materijali, pojedinosti i izvedba očito su bitni za mjesta utvrđene vrijednosti. Naprotiv, mjesta male uočljive važnosti nude najveću priliku za stvaranje baštinske vrijednosti sutrašnjice jer je njima najpotrebnija dodatna kvaliteta. Njihove će mogućnosti biti ostvarene samo ako novi radovi budu težili prema kvaliteti koja se obično očekuje na osjetljivijim mjestima.

«Prijedlozi teže kvalitetnom nacrtu i izvedbi koji se mogu poštovati i sada i u budućnosti».

142 Potreba za kvalitetom novih radova postoji na svakoj razini, od malih intervencija u nekoj povijesnoj prostoriji do značajnih novih zgrada ili izgrađenih područja. Male promjene treba isto tako pomno razmotriti kao i velike jer je njihov ukupni dojam usporediv.

143 Ne postoje jednostavna pravila za postizanje kvalitete dizajna u novim radovima, iako je bitan jasan i suvisao odnos svih dijelova novog uratka prema cjelini kao i prema okruženju u koje se ugrađuje. Ovo ne uključuje i ne isključuje rad na tradicionalan ili nov način, ali će normalno uključivati poštivanje vrijednosti zacrtanih procjenom važnosti mjesta.

144 Kvaliteta je trajna iako se ukus i moda mijenjaju. Oko ocjenjuje estetska obilježja mjesta kao što su njegova veličina, kompozicija, obrisi i proporcije te nam kazuje uklapa se intervencija dobro u njegovo okruženje. Postizanje kvalitete uvijek ovisi o

vještini dizajnera. Izbor odgovarajućih materijala i zanatska primijenjena vještina osobito su ključni kako za trajnost tako i za održavanje posebnih obilježja mjesta. **«Dugoročne posljedice prijedloga mogu, iz iskustva znamo, biti povoljne ili prijedlozi mogu biti tako projektirani da ne onemoguće druga rješenja u budućnosti.»**

145 Novi radovi često uključuju neke intervencije u postojeće tkivo nekog mjesta koje treba ili zadržati ili vratiti u upotrebu. «Pretpostavka u korist očuvanja» (nema štete) čak i dokazne vrijednosti, nije ista stvar i ne opravdava pretpostavku koja bi bila protiv intervencije ili gubitka postojećeg tkiva. Ali takva intervencija traži opravdanje učinka na baštinske vrijednosti.

146 Međutim, postoje granice izvan kojih gubitak naslijeđenog tkiva ugrožava autentičnost i integritet mjesta. Prijedlog da se sačuva samo pročelje neke povijesne građevine koja stoji uz modernu konstrukciju treba razmotriti u svjetlu procjene baštinske vrijednosti zgrade kao cjeline. Odnos između fasade i postojećih ili predloženih struktura iza nje bit će bitan za odluku, ali zadržati samo fasadu će zapravo biti neprihvatljivo.

147 Promjene izvedene s ciljem smanjenja rizika ili posljedica katastrofa u nekom važnom mjestu zahtijevaju pronalaženje ravnoteže između mogućnosti nastanka velike štete za vrijednosti baštine ako se one ne provedu i sigurne manje, najčešće materijalne, štete koje će prouzročiti njihova izvedba. Potrebu poduzimanja fizičkih mjera opreza treba razmatrati u kontekstu reakcije na katastrofu i planiranja popravka mjesta kao cjeline, temeljeno na procjeni rizika i upravljanja te zakonskih zahtjeva. Treba ocijeniti sve opcije, uključujući poboljšanje upravljanja kao alternativu (ili u vezi sa) nižim razinama fizičke intervencije.

148 Kao i kod popravaka, intervencija s tehnikama i materijalima za koje je iskustvo dokazalo da su kompatibilni s postojećim tkivom, uključujući i reciklirani materijal iz odgovarajućeg izvora (paragrafi 98-99) neće predstavljati veliki rizik. Radovi koji tek malo dodiruju postojeće tkivo ili odstaju od njega donose sve veće mogućnosti za inovacije. Energetska učinkovitost (u proizvodnji kao i u korištenju), održivost materijala te ekološki dobra praksa trebale bi upravljati novim radovima, ali ne do te mjere da izazovu štetu naslijeđenim vrijednostima mjesta.

Pomiriti konzerviranje s drugim javnim interesima

149 Predložene promjene koje bi oštetile naslijeđene vrijednosti značajnog mjesta su neprihvatljive osim ako:

- a. su promjene očito neophodne bilo zato da mjesto postane ekonomski održivo bilo da odgovore imperativnom cilju ili nužnosti javnih smjernica;**
- b. ne postoji razumno izvediv alternativni način da se to učini bez nanošenja štete;**
- c. je šteta svedena na najmanju moguću mjeru u skladu s postizanjem cilja;**
- d. je pokazano da je predviđena javna dobrobit veća od neizbježne štete vrijednostima mjesta s obzirom na**
  - njegovu relativnu važnost;**
  - utjecaj na važnost**
  - korist samome mjestu ili široj zajednici ili društvu u cjelini.**

150 Integracija baštinskih i drugih interesa okoliša s gospodarskim i društvenim ciljevima na svim razinama strateškog planiranja – nacionalnom, regionalnom i lokalnom – pomaže da se sukob svede na najmanju mjeru. Bitna je volja da se razmotre i usporede učinci na važnost mjesta i raspon opcija postizanja tog javnog cilja a isto tako izbor opcije koja ili uklanja ili (ako je to moguće) ublažava štetu. To

će često uključiti one koji predstavljaju baštinske interese za korištenje vještina krajnje neophodnih da se prosudi slučaj i opcije razvitka (izgradnje) kao i poticatelje primjene vještina potrebnih da se procijene implikacije za baštinu. Pitanje baštine treba postaviti u potpunosti i energično.

«Komparativna važnost»

151 Što je veća važnost mjesta za društvo, to je veća ozbiljnost kojom treba pristupiti održavanju njezinih naslijeđenih vrijednosti. Taj koncept «razmjernosti» (Načelo 5.4) oslanja se na prosudu a ne na formule, ali je ključan za nepristrano pomirenje javnih interesa za baštinu s drugim javnim i privatnim interesima.

152 Budući da je zakonsko označavanje jasan pokazatelj važnosti mjesta, sama činjenica da je ono označeno kao takvo može igrati ključnu ulogu u usmjeravanju opcija za strateške promjene. Međutim, nedostatak označavanja ne znači nužno da mjesto ima malu važnost (paragraf 51). Ozbiljnost koja se povezuje s vrijednostima baštine u odnosu na druge javne interese ne bi trebalo razmatrati dok se te vrijednosti baštine propisno ne procijene i vrednuju po suvremenim kriterijima, a ako njima udovoljavaju onda da se zaštite označavanjem.

«Utjecaj na važnost»

153 Procjena stupnja štete za važnost mjesta treba uzeti u obzir mjesto kao cjelinu ali i njegove dijelove, te moguće posljedice zanemarivanja. U slučaju zapuštene povijesne građevine, na primjer, bi li trebalo odbaciti izvediv ali donekle štetan prijedlog u nadi da će se pojaviti bolji ili manje štetan plan prije nego što mjesto propadne do nepopravljivosti? U takvim okolnostima poznata ili predvidljiva brzina propadanja bitan je čimbenik nadu treba temeljiti na racionalnoj analizi. Treba razmotriti moguću dostupnost potpore kao alternativu štetnoj promjeni ili ograničenju njezinog učinka. Činjenica da je neko mjesto zapušteno ne bi sama po sebi trebala biti osnova za pristanak na plan koji bi inače bio neprihvatljiv.

«Korisnost za mjesto»

154 Sasvim male promjene – na primjer sa svrhom da se udovolji zahtjevima «razumnog prilagođavanja» na osnovi Zakona Disability Discrimination Act 1995, mogu učiniti mjesto pogodnim za upotrebu. To ga pak može učiniti samo-održivim podajući mu tržišnu vrijednost ili dopuštajući da ga zajednica stalno koristi. Svaka promjena koja uzrokuje štetu naslijeđenim vrijednostima mjesta morala bi se ograničiti na obim neophodan za njegovo održanje u upotrebi, a njihov bi učinak trebalo što više ublažiti. Međutim, vrlo kvalitetan nacrt predloženih intervencija ne znači ublažavanje, ali je bitan za svako značajno mjesto (Načelo 4.6), a ponude za naknadu ne bi smjele štetne prijedloge činiti privlačnijima (paragraf 104).

«Korisnost za širu zajednicu ili društvo u cjelini»

155 Ove procjene su šire i složenije od onih koje se odnose samo na dobitke i gubitke za baštinsku vrijednost nekog mjesta. Proporcionalnost i razumnost su ideje koje bi uvijek trebalo imati na umu: da li, u odnosu na mjesto ili društvo, dobrobit promjene ima prevagu nad neizbježnom štetom koju će pretrpjeti važnost mjesta. Treba postići ravnotežu između važnosti – zbira vrijednosti baštine koje se kod promjena pripisuju nečemu što se ne može nadoknaditi ako se izgubi – i predviđenih i potencijalno kratkoročnih budućih prednosti za razvitak. Prednosti, uključujući i one koje proizlaze iz strategija ublažavanja i prilagođavanja klimatskim primjenama, mora se pomno ispitati razmjerno njihovom učinku na naslijeđene vrijednosti.

156 Može biti teško dovesti u ravnotežu konzerviranje i druge javne ciljeve kad vrijednosti nekog značajnog mjesta (često arheološkog nalazišta ili povijesne građevine) treba usporediti s mogućnostima koje nudi njihova zamjena koja pojačava njihov kontekst zbog njegove potencijalno veće kulturne vrijednosti.

Subjektivne tvrdnje o arhitektonskim prednostima građevina koje su izgrađene kao zamjena ne može opravdati rušenje zakonski zaštićenih zgrada¹⁰. Postoje i manje jasne situacije, međutim, u kojima je predložena zamjena građevine ili gradnja mjesta skromne ali pozitivne vrijednosti baštine u kontekstu sa konstrukcijom za koju se tvrdi da je mnogo veće arhitektonske vrijednosti ili gdje bi takav prijedlog utjecao na okruženje značajnog mjesta. Njezini pobornici zastupaju mišljenje da se radi o čistom poboljšanju dok njezini protivnici tvrde da se radi o apsolutnoj šteti za naslijeđene vrijednosti mjesta. I jedni i drugi donose vrijednosne prosudbe ali daju različitu težinu pojedinim vrijednostima. Ako se ustraje na takvim stavovima, onda u konačnici odabir vrši politika ili nepristrani inspektor planiranja.

Omogućavanje rasta

157 Omogućavanje rasta kako bi se osigurala budućnost značajnog mjesta trebalo bi biti neprihvatljivo osim ako se poštuju slijedeći kriteriji:

- a. da ono neće materijalno oštetiti baštinjeno mjesto ili njegovo okruženje;
- b. da ono izbjegava štetno fragmentiranje upravljanja vrijednostima mjesta;
- c. da ono osigura dugoročnu budućnost mjesta, a tamo gdje je to primjenjivo i njegovu trajnu primjenu u dobre svrhe;
- d. da je potrebno riješiti probleme koji nastaju zbog potreba samoga mjesta a ne zbog okolnosti u kojima se nalazi sadašnji vlasnik ili zbog kupovne cijene koja je plaćena;
- e. da dovoljna financijska pomoć ne potječe iz nekog drugog izvora
- f. da se dokaže da je količina rasta nužni minimum koji osigurava budućnost mjesta; i da njezin oblik minimalizira štetu nanесenu drugim javnim interesima;
- g. da javna korist osiguravanja budućnosti značajnog mjesta od takvog rasta izrazito prevagne nad slabim stranama kršenja drugih javnih smjernica.

158 Omogućavanje rasta je razvitak koji će dati značajnu korist mjestu ali koji može biti u suprotnosti s drugim ciljevima nacionalnog, regionalnog ili lokalnog planiranja. Prihvaćeno je načelo planiranja da takav razvitak može biti prikladan ako javna korist od spašavanja, poboljšanja pa čak i povećanja značajnog mjesta odlučno premašuje štetu drugim materijalnim interesima. Omogućavanje izgradnje mora uvijek biti razmjerno javnoj dobrobiti koje ono pruža.

159 Ako se odluči da plan omogućavanja rasta odgovara gore izloženim kriterijima, može se izdati dopuštenje za planiranje samo ako:

- a. je učinak rasta već na početku točno definiran izdavanjem punog dopuštenja a ne samo u glavnim crtama;
- b. ako je postizanje baštinskog cilja sigurno i čvrsto povezano s omogućavanjem rasta vodeći računa o uputama u okružnici ODPM 05/05 *Obveza planiranja*;
- c. ako je dotično mjesto popravljeno do dogovorene razine ili su dostupna financije da se to učini, što je ranije moguće u tijeku razvitka, a idealno na početku i sigurno prije okončanja i zauzimanja; i
- d. ako vlast zadužena za planiranje pomno prati realizaciju te ako je potrebno brzo djeluje kako bi osigurala da se ispune obveze.

---

¹⁰ To je sada utvrđeno kao vladina smjernica u PPG 15, *Planiranje i povijesni okoliš* (1994) u paragrafu 3.19 (iii).

ZAKLJUČAK

Primjena načela

160 Ova *Načela, strategije i smjernice* utemeljena na ranijim izjavama i iskustvu formaliziraju pristup koji vodi računa o širokom rasponu naslijeđenih vrijednosti. Svrha im je pomoći svima koji su uključeni da uzmu u obzir različite načine na koje ljudi vrednuju povijesni okoliš kao dio njihove kulturne i prirodne baštine. Oni daju na znanje da vrijednosti kulturne i prirodne baštine mjesta, uključujući one koji se odražavaju na oznakama krajolika, trebalo upravljati usporedno, stvarajući prisnu radnu povezanost između interesa kulturne i prirodne baštine.

161 Uravnotežene i opravdane odluke o promjenama povijesnog okruženja ovise o poimanju tko vrednuje mjesto i zašto on tako radi, što dovodi do jasnog iskaza o njegovoj važnosti a s njim i do sposobnosti shvaćanja utjecaja na tu važnost.

162 Trebalo bi uložiti mnogo razumnog napora da se eliminiraju ili svedu na najmanju mjeru negativni učinci na značajna mjesta. U konačnici možda će, međutim, biti potrebno odvagnuti javnu korist od predloženih promjena i štetu koja se nanosi mjestu. U tom bi slučaju težina koja se pridaje vrijednostima baštine trebala biti proporcionalna važnosti mjesta i utjecaju promjene na njega.

163 Povijesno se okruženje neprestano mijenja, a svaki značajni njegov dio predstavlja iscrpivo bogatstvo. Ako se ne održava, ne samo da će njegove naslijeđene vrijednosti propadati i gubiti se, već i njegov potencijal da daje osobnost, smisao i kvalitetu mjestima u kojima ljudi žive i da im pruže osjećaj kontinuiteta i temelj identiteta. Kao i društveno i gospodarsko bogatstvo i kulturno blago za učenje i uživanje.

164 Stoga mi ova *Načela, strategije i smjernice*, koji su u prvom redu sročeni kako bi upravljali djelatnostima osoblja *English Heritage*-a, preporučamo za usvajanje i primjenu svima koji su uključeni u upravljanje povijesnim okolišem i koji donose odluke o njegovoj budućnosti.

DEFINICIJE

Ovaj odsjek uključuje riječi korištene u posebnom ili tehničkom smislu. Inače se primjenjuje definicija koja se nalazi u Oxford English Dictionary.

Autentičnost

Ona obilježja koja najtočnije odražavaju i utjelovljuju vrijednosti kulturnog baštine nekog mjesta¹¹.

Baština

Sva naslijeđena dobra koje ljudi cijene iz razloga koji premašuju čistu korisnost

Integritet

Cjelovitost, čestitost

Intervencije

Svaka radnja koja ima fizički učinak na tkivo mjesta

Izmjena

Postupak kome je svrha promijeniti funkciju ili izgled nekog mjesta

Javni

Ono što se tiče naroda u cjelini

Kontekst

---

¹¹ Ova se definicija temelji na Nara dokumentu o autentičnosti (ICOMOS 1994)

Svaka veza između nekog mjesta i drugih mjesta koja je važna za vrijednosti toga mjesta

Konzerviranje

Postupak upravljanja promjenama tako da se najbolje očuvaju baštinske vrijednosti nekog značajnog mjesta u njegovom okruženju a istodobno prepoznaju prilike da se otkriju ili pojačaju te vrijednosti za današnji i buduće naraštaje.

Mjesto

Svaki dio povijesnog okoliša bilo kojeg opsega sa izrazitim identitetom koji ljudi primjećuju

Baština, kulturna

Naslijeđena dobra koja ljudi prepoznaju kao takva i cijene kao odraz i izraz razvitka njihovog znanja, njihovih vjerovanja i tradicija, te njihovog razumijevanja vjerovanja i tradicija drugih

Baština, prirodna

Naslijeđena staništa, vrste, ekosustavi, geologija i oblici tla, uključujući one u vodi i ispod nje, kojima ljudi pripisuju vrijednost

Objekt

Sve što (sada) nije priljubljeno uz građevinu ili uključeno u nju, ali je povijesno povezano s njom

Obnova

Cjelovito demontiranje ili zamjena jednog elementa mjesta, u slučaju da strukture inače uključuju čvrsta mjesta

Očuvati

Održavati, njegovati i afirmirati valjanost

Održavanje

Rutinski radovi koji su redoviti i neophodni da bi se tkivo mjesta držalo u dobrom stanju

Održiv

Sposoban udovoljiti sadašnjim potrebama bez ugrožavanja sposobnosti suočavanja s budućim potrebama

Okruženje

Okolina u kojoj se doživljava neko mjesto, što uključuje razumijevanje vidljivih dokaza prošlosti u sadašnjem krajoliku

Označavanje

Priznavanje naslijeđenih vrijednosti nekog mjesta davanjem službenog statusa prema zakonu ili strategijama a u namjeri da se te vrijednosti održe

Popravci

Radovi koji premašuju održavanje, kako bi se popravile štete uzrokovane propadanjem, oštećenjima ili korištenjem, ali koji ne uključuju restauriranje

Povijesni okoliš

Svi vidovi okoliša koji su rezultat interakcije ljudi i mjesta tijekom vremena, uključujući sve sačuvane fizičke ostatke prošlih ljudskih djelatnosti, bez obzira jesu li vidljivi ili zakopani, je li to namjerno posađena ili uzgojena flora

Presudan, ključan

Relevantan, onaj koji ima bitan učinak i koji zahtijeva da se uzme u razmatranje

Prirodna promjena

Promjena koja se događa u povijesnom okolišu bez ljudske intervencije, a koja može zahtijevati posebne reakcije uprave (naročito održavanje i periodične obnove) kako bi se održala važnost mjesta

Razmjernost (proporcionalnost)

Kvaliteta onog što je prikladno povezano s nečim drugim, po veličini, stupnju ili drugim mjerljivim obilježjima

Registar povijesnog okoliša

Javni zbir podataka utemeljen na kartama, kojemu je prvenstvena svrha obavještanje uprave o povijesnom okolišu

Restauriranje

Vraćanje mjesta u poznato ranije stanje, bez nagađanja

Reverzibilan

Sposoban da se vrati u ranije stanje

Sačuvati

Spasiti od oštećenja¹²

Šteta

Promjena na gore, ovdje se prvenstveno misli na učinak neodgovarajuće intervencije na vrijednosti baštine nekog mjesta

Tkivo

Materijalna tvar od koje su građena mjesta, uključujući geologiju, arheološke slojeve, strukture i građevine, te flora

Transparentan

Otvoren ispitivanju javnosti

Važnost (mjesta)

Zbroj kulturnih i prirodnih naslijeđenih vrijednosti mjesta, često formuliranih u obliku izjave o važnosti

Vrijednost

Vid važnosti koju ljudi pripisuju kvalitetama mjesta

Vrijednost, dokazna

Odnosi se na sposobnost nekog mjesta da pruži primarne dokaze o prošloj ljudskoj djelatnosti

Vrijednost, estetska

Odnosi se na način na koji mjesto ljudima pruža čulni ili intelektualni poticaj

Vrijednost, povijesna

Odnosi se na način na koji se preko nekog mjesta sadašnjost može povezati sa prošlim ljudima, događajima i vidovima života

Vrijednost, za zajednicu

Odnosi se na značenja koje mjesto krije za ljude koji su s njim povezani i koji imaju kolektivno iskustvo s njime ili sjećanje na njega

Vrijednosni sud

Prosudba koja odražava vrijednosti koje zastupa neka osoba ili skupina koja prosuđuje

Zaštićeno područje

«Područje od posebnog graditeljskog ili povijesnog interesa, čiji značaj i izgled je poželjno sačuvati ili povećati», sada označeno s69 u Zakonu o planiranju iz 1990. g. (Registrirane građevine i zaštićena područja)

Ovaj tekst su za English Heritage pripremili Paul Drury i Anna McPherson iz partnerstva The Paul Drury.
English Heritage, 1 Waterhouse Square, 138-142 Holborn, London EC1N 2ST.

---

¹² Zakonsko tumačenje ustanovljeno u South Lakeland DC v. Državni tajnik za okoliš Rowbotham (1991) JPL 440

Objavio English Heritage. © English Heritage travanj 2008.

Kod proizvoda: 51221 (EHO2/07) VIT3000

Dizajn: Holmes Wood

Tisak: Vitesse

Dokument je tiskan na 75% recikliranom papiru.

Ako biste željeli ovaj dokument u nekom drugom formatu, molim Vas da stupite u kontakt s našim Customer Services Department:

Telefon: 0870 333 1181

Fax: 01793 414926

Tekstfon: 01793 41878

E-mail: customer@english-heritage.org.uk